

Glavna vodila umnega gospodarstva

na

majhnem poséstvu in z malim
imétjem.

Z darilom

viteza Schneid - Treuenfeldskega
odlikovana razprava.

Spisal

Ivan Lapajne,
ravnatelj meščanski šoli v Krškem.

Na svetlo dala c. k. kranjska kmetijska družba.

V Ljubljani, 1880.

Tiskali J. Blaznikovi nasledniki.

Predgovor.

Te bukvice Vam, dragi slovenski kmetovalci, izročuje podpisani odbor z željo, da so Vam kaži pot umnega gospodarstva.

Radodarnost našega visokopoštovanega uda družbi kmetijski, gospoda viteza Schneida-Treuenfelda je vzbudila to knjižico na beli dan, spisano po gospodu Ivanu Lapajnetu, ravnatelju meščanski šoli v Krškem, pregledano pa ter na mnogih mestih pojasнено in pomnoženo po gospodu Franju Povšetu, profesorju na deželni kmetijski šoli goriški, kateremu se imamo tudi zahvaliti za dodatek pod ób nekaterega kmetijskega orodja, s katerim Vam je móči izdatno vzboljšati svoje kmetovanje.

Sprejmite zatorej drage volje to knjižico, — drobna je, vendar lep zaklad (šac) dobrih náukov hrani v sebi.

V Ljubljani na sv. Jožefa dan 1880.

Glavni odbor c. k. družbe kmetijske.

Splošni nauki

za umno in srečno gospodarstvo.

Moli in delaj!

Ta starodavni opomin ima biti kmetovalcu vedno nov, ker vsak gospodar sam vé, da vsega njegovega truda pridelki so v Božjih rokah. S tem, da velimo „moli!“ poudarjamo to, da je treba biti kmetovalcu dobremu kristijanu, kateri ljubi pobožno življenje v svoji družini, kateri pa naj daje o tem sam dober vzgled. Ali poudarjaje opomin: „moli!“ nam je naglašati pa tudi: „delaj!“ „Brez truda ni kruha“ je uže stara, resnična poslovica. Temu jednak je drug pristoslovensk izrek: „Brez muje se še čevelj ne obuže.“ Vsem stanovom, kateri hočejo kaj veljati, treba je delati, a to veljá še posebno o kmetu.

Bodi varčen!

Težko Ti je, dragi kmetovalec, dan danes krajcar prislužiti, težko Ti je pridelke, ako jih imaš nad domačo potrebo, v denar spravljati. Dobil si navadno le malo novcev za obilico pridelkov, ki so Te stali mnogo obdelovanja; zato glej na vsak krajcar. Kupuj si le najpotrebnejših reči, katerih je za živež, obleko, gospodarstvo in gospodinjstvo treba! Prihrani si denarja zvlasti za davke, katere imaš plačevati pred vsem drugim. Ako znaš pisati, nasvetujem ti pomoček, s katerim se človek lahko navaja varčevanja ali „šparanja“, namreč: „Zapisuj si v posebno knjižico (dnevnik) vse dohodke in troške!“ Iz navadnega papirja si lahko za malo novcev narediš

knjižico, v katero na jedno stran dohodke, na drugo stran troške zapisuješ, in to vselej, kadar-koli krajcar dobiš, in kadar-koli krajcar izdaš. To Te bode sčasoma privodilo do tega, da bodeš posebno dohodke z veseljem zapisoval, a troške z nevoljo; s tem se bodeš privadil, da Te bode vest pékla in Ti očitala, kadar ti bode med troške zapisavati denar, ki si ga izdal za nepotrebne reči, ali ga morebiti celó zapravil, zaigral ali zapfl.

Tak zapisnik ima še posebno vrednost, ako zapisuješ vánj tudi cene, po katerih si blagó kupil ali prodal. Take zapisnike od vseh let shranjaj, da se bodeš Ti in morebiti tudi Tvoji otroci še ravnali po njih zlasti kar se tiče cén.

Ne delaj dolgov!

Ta nauk si ima kmetovalec prav posebno zapomniti. Kar veljá o zdravji in bolezni, namreč, da gré zdravje po vrvi dóli in po nítí nazaj, to veljá tudi o dolgovih. Dolg se hitro naredí — dan danes sicer tudi ne, ker ljudjé denarja nimajo — a le počasi zopet poplača. Kmet naj zategadelj odlaša in odlaša, predno gré na pósodo jemati; naj si pomaga prej na kateri-koli način, samó da se ne zadolží. Boljše je pomanjkanje pri jedi in obleki trpeti, nego zadolžiti se. Ako se je kmet le samkrat iz lehkomišljenosti nekoliko zadolžil, malo je upanja, da bode dolg poplačal in se obvaroval pogina.

Če Te pa nesreče pri živini, slabe létine ali druge nezgode prisílijo na pósodo jemati, glej in premisli dobro, kjé in pri kom na pósodo jemlješ, in dobro preudari, kdaj Ti bode móči izposojeni denar vrniti. A' najboljše si zapomni:

Váruj se odrtnikov!

Dókler je bila postava, po kateri je bil upník kaznovan, če je zahteval previsokih odstotkov (percentov) in obresti od dolžnikov, tega svéta ni bilo

treba. Dan danes pa ta potrebna postava, žal! ne veljá. Zató glej, da ne padeš odrtnikom v pést! Ti neusmiljeni ljudjé so spravili uže marsikoga na be-raško palico, pazi, da tudi Tebe ne bodo!

Išči si denarja pri poštenih ljudéh, kateri so s 5 ali 6 procenti na leto zadovoljni. Dogovôri se pa natanko o času vrnitve, da ne prideš v kake nepopoljne pravde. Ako denarja za dalje časa potrebuješ, išči si ga v hranilnici, ako ga drugod pod ugodnimi pogoji dobiti ne moreš. Varuj se pri izposojevanju denarja posebno meníc! Moč meníc (bekselnov) le premalo poznaš, zató dajej rajše dolžna pisma, ako uže drugače denarja na pósodo dobiti ne moreš.

Ne pijančevaj!

Neradi smo ta nauk zapisali, ali vest nam je velevala, le zapiši ga, kajti ravno pijančevanje je krivo tolikemu siromaštvu naših kmetov, toliki posilni razprodaji kmetijstev. Posebno se je po Slovenskem ta grda strast zeló udomačila, in res bi potrebno bilo, da se naredí postava proti pijančevanju. Naj se pije za potrebo, naj pije mož kapljico vina večkrat, kadar težko dela, naj si tudi o praznikih privošči kozarec vina, ali pijančevati s tako neizmernostjo, kakor se semtertje nahaja je grdo, in pripravlja gotov pogin kmetu in vsej njegovi družini. Če si tudi sam domá vina pridelal, ne pij ga preobilo. Pomisli, da Te je pridelovanje vina mnogo stalo, da Te je vinógrad gotov denar stal, ako ne ravno Tebe, pa Tvojega očeta ali deda, pomisli, da imaš od vinógrada plačevati davek, da Te je obdelovanje gorice in spravljanje vina tudi dosta stalo! Za vino Ti je dobiti zopet gotovega denarja, da plačaš davke, da si to in ono preskrbiš.

Ne kvartaj!

Ta nauk ni takó potreben, kakor prejšnji; a vendar smo ga navédli zavoljo tega, da bi obvarovali

pred to zelo škodljivo strastjo tistih, kateri se še ne pečajo z igro, a katere bi to morebiti mikati utegnilo. „Z igro še nobeden obogatil ni“, je stara resnica; mnogo nevednih igralcev, posebno pa kmetov, izgubilo je v igri vse imetje. Zlasti pa odsvetujemo najtoplejše, naj se kmet ne podája v igro z izurjenimi igralci po mestih, kateri so med saboj pogovorjeni in oskubejo kmeta, ki se jim pridruži, navadno do čistega. Po novinah se mnogokrat bére o takih žalostnih prigodbah.

Ne stavi v loterijo!

Utegnil bi v loterijo znositi mnogo, mnogo denarja, ali nazaj dobiti nikoli nič. Ako hočeš staviti ves svoj up na loterijsko srečo, popolnem si zgrešil pot do sreče — in uže v nesreči in nezadovoljnosti tičiš.

Ne kratkočasi se z gosposkimi zabavami!

Tudi kmet naj si časih ob nedeljah in praznikih malo od tedenskega truda oddahne, tudi on naj si privošči kratkočasenja; toda zabave njegove naj bodo njegovemu stanu primerne in ne drage. Dragi in škodljivi kratkočasenji sta neizmerno pitje in igra, a tudi lov. Lov nikakor za kmeta ni. Če bi uže samó ob nedeljah puško v roko jemal, kar pa ne pristoji kristijanu, ne bi še toliko oporekali; toda lov se preminja v strast, in lovec-kmet bi utegnil svoje delo tudi v tednu zanemarjati. Lov je pa silno draga reč, to vedó lovci in nelovci, ali kmet denarja za druge reči bolje potrebuje, kakor za smodník.

Ne porabi pri hiši, kar lahko prodaš in česar pri domu silno ne potrebuješ!

Nastali so za kmeta zaradi velikih davkov, slabih létin in male vrednosti pridelkov také slabi časi,

da mora strašno paziti, kje kakošen krajcar vloví, da plačuje davek, da si kupuje obleke, solí in družega, kar mora biti. Zató Ti svetujemo, prodajaj živád, kokoši, gosí, purane; za ta živež Ti plača meščan lepe novce; Ti moraš v sedanjih slabih časih z drugim, slabšim živežem tudi v praznikih zadovoljen biti. Poznam kraje, kjer kmet nikoli kuretine doma ne sné, kjer morebiti gospodinja na leto 20 jajec doma ne porabi. Taki kmetje pa tudi boljše shajajo, kakor tisti, kateri se s purani doma gosté. Pri zabéli, maslu, slanini (špehu), mleku, se lahko mnogo prigospodinji; in to so kmétiski pridelki, kateri imajo vedno svojo ceno, glej zatorej, da te pridelke v denar spravijaš. Takisto voljá tudi o drugih pridelkih, katerih imaš nad domačo potrebo.

Ne pij in ne jej na medvedovo kožo!

Basen v lovcih, ki sta jedla in pila pri krčmarji na račun medveda, katerega sta še le mislila vstreliti, pa ga nista, dovolj je znana, da bi jo ponavljali. In vendar je toliko kmetov, ki takisto delajo. Ni še vinógrad ozelenél, je uže vino prodano; ni še pšenica vsejana, je uže dobil nekaj na račun pridelka; krava se ni še otehlá, in vendar na ta račun neprevidni kmetič pije pri mesárji-krčmarji. Kolika neprevidnost in zapravljivost je to? Je-li veš, da bode dobra létina za vino, za pšenico? Je-li si gotov srečnega poroda pri kravi in zdravega teléta?!

Obdeluj si, kolikor môči, svoje zemljišče sam s svojo družino!

To je zlato vodilo, katero se po skušnji vsekdar potrjuje, in katero naj bi si zapomnili zvlásti oni kmetje, ki bi radi nekakošni „gospodje“ bili. Zemljišče si moraš sam, z ženó in otroci obdelovati, ako hočeš, da Ti trud kaj donáša, da se ne bodeš zastoj péhal. Pôslov najemati, delavcev plačevati,

to mnogo stane, morebiti ravno toliko, kolikor Ti pri delu pomagajo, morebiti ne storé nič več dobička, kakor Ti izkupiš za pridelke, kolikor so Ti jih najeti pôslí in delavci pridelati pomogli.

Bodi pazljiv pri nakupovanji!

Težkó si krajcar pridobil, glej zatorej, kadar česa kupuješ, da ne kupiš „mačka v žaklji“. Pazi posebno pri nakupovanji živine, da kupiš zdravo žival. Ako sam še dovolj nisi véšč, pridóbi si zanesljivega izvedenca. Pazi tudi pri nakupovanji sémen, da ne dobiš prestarega sémena, katero več kaliti ne more. — Mnogo denarja izdaje kmet v sedanjih časih za novošegno obleko. V starih časih si je delal perflo, hlače, telovnik (lajbič), iz domačega platna, suknjo in plašč iz domačega sukna, irhaste hlače in kožuh si je dal delati iz domá prirejene kozé in ovcé. Dan danes si pa kupuje oblekó po sejmih pri različnih krščenih in nekrščenih judih, res da po zeló nizki cení — ali, kakošna je tudi? Obleče jo jedenkrat, dvakrat, in se mu uže vse raztrga ter popoka. Sejmi so na jedno stran dobrota kmetu, da lahko kupi raznih stvari, katerih sicer ne dobí; ali krčmarji in štacunarji imajo vendar le večjo korist od sejmov, na katerih mnogokrat slabo blagó po visoki cení prodajajo. Previdnemu kmetu bi jaz svétoval, naj raznega blagá, posebno za obleko, ne kupuje po sejmih. Izbère naj si rajše v bližnjem mestu zanesljivega, z dobrim blagom dovolj preskrbljenega trgovca. Kupuj dosledno le pri njem, in sicer ne ob sejmskih dnevih, kadar ima mnogo dela, in ako vzameš več blaga skupaj za gotov denar, postreže Ti z dobrim blagom po zmerni cení.

Bodi previden tudi pri prodajanji!

Kadar si prirédil živinče, katero lahko prodáš, ali kadar imaš pridelke na prodaj, glej, da dobiš za svoje z obilim trudom pridobljeno blagó gotov de-

nar. To je najboljši svet, katerega nam je móci dati kmetu o prodajanji, kajti on denarja pogosto potrebuje; a če bi ga tudi ne, boljši je, da pošlješ nekaj novcev v hranilnico, kakor da bi jih imel pri nezanesljivem trgovcu ali celo pri judu. Pri zanesljivih ljudeh je to se vé izjema, ali takih je malo na svetu. Mnogo se jih nahaja okolo barantačev, ki hočejo nevednega kmeta oslepariti in opehariti.

Zaváruj si svoje domovje proti ognju!

Marsikdo je uže jako obžaloval, ko mu je nesrečni požar hišo vpepelil, ko si je s težo goli život iz plamena odnesel, da ni bil zavarovan. Kakó naj si drugo domovje postavi? Denarja sam nima, a posoditi mu nihče neče ali ne more. Zategadelj si zavarovaj svojo hišo in gospodarska poslopja proti ognju! Znesek, katerega Ti je na leto plačevati, ni velik; ako nekaterikrat po letu prav rano vstaneš, zaslužiš si ga, ali, ako na leto 5. krat v krčmo ne greš, prihranil si ga uže s tem. Zavarovaj se pa pri zanesljivem društvu! Ali ker lahko tudi najboljša banka na kant pride (falira), zató nekaterikrat poizvedavaj pri dobro ti znanih, izvédenih gospodih, kakó je z društvom, pri katerem se hočeš zavarovati.

Ne zavarovaj si pa poslopij za večji znesek, kakor so vredna. Društveni agenti temu sicer ne oporekajo, ker je tudi to njih dobiček; ali če Ti pogoriš, izplačalo se bode le toliko, kolikor so poslopja v resnici vredna. —

Dobro bilo bi tudi, če si zavaruješ poljske pridelke proti škodi toče ali če živine zavaruješ, ki Ti po boleznih pogine, pa pri takem zavarovanju moraš še bolj previdno ravnati, ker dobrih takih asekuranc je dosihmal še malo.

Tudi življenje svoje ali življenje otrók zavarovati, je dan danes zeló navadno in res tudi priporočila vredno takemu gospodarju, kdor more vsako leto par goldinarjev si odtrgati in jih asekuranciji vpla-

čati, da potem otroci po smrti njegovi dobijo veči ali manjši kapital izplačan, ali pa otroci, kedar dorastejo do leta, ki je po asekuranciji določeno.

Po kmetih se morebiti večkrat klatijo ljudjé, kateri se sicer vedó, kakor bi bili zastopniki kakošne zavarovalne banke, toda niso družega, kakor sleparji. Zató svetujemo pri prostemu kmetu, naj ne zaupa vsakemu človeku, ki ga na domu obišče, naj ne daje vsakemu denarja. Posebno naj se ne dá slepariti po ljudéh, kateri mu hočejo (na videz) lehkim načinom pomóči k sreči, do denarja, n. pr. da mu govore o „šacih“ (zakladih), ali da mu dober denar izvabijo za kakošne ponarejene novce, ali da mu o loterijski sreči prorokujejo.

Ogibaj se pravd!

Pravde so uže marsikaterega dobrega kmeta pokopale. „Boljša kratka sprava, kakor dolga pravda“, je stara poslovica. A jaz še celó rečem: „Boljši je, da pravičnik malo škodo trpi, kakor, da krivičnik dolgo pravdo izgubi“. Pri pravdah imajo navadno le drugi dobiček, samó tisti ne, kateri se v pravde spušča. Koliko potov imaš, kadar se tožiš, koliko Ti je treba kolekov (štempeljnov) plačevati, in koliko Ti odvetnik zaračuni! In če si pravdo dobil, vprašam Te, ali Ti bode Tvoj nasprotnik mogel poplačati vse troške, ves trud, jézo in prepir? Nikoli ne! Zató Ti svetujem: Poravnaj se na lep način s svojim dolžnikom ali s svojim upnikom, z razžaljivcem in razžaljencem. Le ne pravdaj se nikar!

Napreduj in uči se!

„Kakor so delali moj oče, ki so bili imovit in pameten mož, takó hočem delati tudi jaz.“ Takó čujemo izgovarjati se kmeta, kadar se mu kaj novega v kmetijstvu in gospodarstvu priporoča. Ne misli, dragi moj, da Ti gospodje, knjige, novine, kaj novega

le samó za kratek čas priporočajo. Da se knjige, novíne spisujejo, to prizadeva dotičnim pisateljem mnogo truda, pa oni Ti v njih dobrih svetov ponujajo le iz ljubezni do Tebe in do splošne domovine. Ti rojaki bi napósled pustili, da bi Ti po starem svoje polje, svoj vinógrad obdeloval, ako bi še stari časi bili, ako bi še veljale stare navade in šege, stare noše in stari nizki davki. Ali na svetu se je vse izpremenilo, vse podrážilo, davke so povišali, zavoljo tega se Ti pa svétuje, da tudi svoje gospodarstvo také prenarediš, da bi Ti večji dobiček prinašalo, da bi z njim ložje zadostoval dandanašnjim terjatvam. Zavoljo tega premišljaj najprej sam, kakó bi si svoje dohodke na pošten način pomnožil, in opazuj tudi drugod, pri sosedu, pri umnih kmetovalcih, pri glasovitih gospodarjih, kakó kmétujejo in gospodarijo. Hôdi tudi poslušat v kmetijske zборе ali v šole, kjer se o kmetijstvu predava. Čitaj kmetijske bukve in kmetijske novíne, posebno „Novice“, v katerih za majhen denar velike kupe dobrih naukov dobiš.

Računi in zapisuj o vseh gospodarskih opravilih in pridelkih!

Ako hočeš pravo ceno svojim pridelkom znati, preračniti imaš vse, koliko Te stane séme, gnoj, setev, obdelovanje, žetev in spravljanje pridelkov. Ker pa vsega tega v glavi obdržati ne moreš, zató si to zapisuj. Zaznamovaj si tudi, kakošne létine so bile, zapiši si, koliko si pridelal iz tega in tega sémena pri takem in takem obdelovanji, koliko pa iz drugega sémena pri drugačnem obdelovanji. Zapisovati imaš tudi o živini, n. pr., kdaj se Ti je obrejila krava, da bodeš znal o pravem času pričakovati poroda, pri katerem žival pomoči in postrežbe potrebuje.

Preračuni posebno to, ali imaš večji dobiček, če več živine rediš, ali če se bolj s poljedelstvom pečáš. S kratka: računi pridno sam, ker bi sicer

drugi utegnili Tebi račune delati, česar Ti vendar ne privoščim.

Ako bočeš veljati za dobrega gospodarja, za umnega kmetovalca: Porabi vsak kósec zemlje!

V nekaterih krajih se namreč vidi, da ima kmet na svojem malem zemljišči vse polno kolovozov, potov in stéz, dvakrat preveč. Čemu toliko potrate drage zemlje? Porabi jo rajše za njive, za travnike! Če Ti pa delajo še drugi ljudjé nepotrebnih potov, ne trpi tega in zagrádi jim pot. Ako jim to brez ugovora puštiš, zadobi ljudstvo polagoma starinsko pravico do poti, katere jim ne bode mogel nihče odvzeti. Posebno glej na prazen prostor blizo svoje hiše, da ga spremeniš v rodovitno zemljo, bodi si v trato, vrt ali njivo.

Porabi vsako priliko, kjer si moreš krajcar prislužiti ali krajcar prihraniti!

Môči mi ni navajati raznih malih prilik, pri katerih se dá krajcar prislužiti, opomnim samó tú gospodinje, kakó si lahko one mimogredé pridobé krajcar za svoje male potrebščine, da ni treba za vsako malo stvar moža nadlegovati. Ako gleštajo marljivo vrtič pri hiši, vzraste jim marsikáj, za kar lahko v bližnjem trgu ali mestu dobé novčičev.

Ako pridno redé kuretníno, izkupijo zánjo in za jajca lepe novce. A tudi gospodar sam si mnogo troškov prihrani, ako zná kmétijsko orodje sam popravljati ali tudi napravljati. V zimskih dolgih večerih naj pridno napravi iz dobro posušenega lesá toporišča, ročnike, grablje, platíšča za kolesa, ojésa, grédeljne; naj pléte košare, cajne i. t. d. S tem si bode dokaj troškov prihranil, ker vse leto se v kmetijstvu mnogo takih rečí potrebuje in katere na trgu ne malo stanejo. Zató se je treba pa uže v mladosti učiti, na stara leta se človeku več ne ljubi.

Zavoljo tega nam je kmetu prav toplo priporočati:

Skrbi za potrebno omiko svojih otrok!

Marsikateri kmet toži dan danes, da so mu stariši vzrok, ker ni takó srečen, kakor bi rad bil. Če tudi to ni res, ker je „vsak sam svoje sreče kovač“, vendar se ne dá tajiti, da sedanji nevednosti marsikateriga kmeta krivi so tudi njegovi predniki. Da zatorej Tebi otroci tega očitali ne bodo, ko bodeš uže v hladni zemlji počival, skrbi za njih vzgojo, úči jih sam in pošiljaj jih pridno v šolo.

Največ in najbolje jih bodeš pa Ti sam naučil, ako hočeš in znaš. Nauči jih strahú Božjega, navadi jih ubogati Tebe in drugih ljudi, privadi jih na lepo, ponižno vedenje, ne razvajaj jih v živeži in obleki, in delati, pridno delati jih úči uže v prvi mladosti. Pošiljaj jih rad v ljudsko šolo, (kar si sicer uže itak po postavi primoran), kjer se Ti otrok naučí čitati, pisati, računiti in družih potrebnih reči; ne vzemi pa otroka prej iz šole, dôkler se Ti tega dobro ne naučí.

Ne izročaj sinu ali hčeri zadolžênega gospodarstva!

Prvi vzrok, da si marsikateremu kmetu trdo godí, da je morebiti uže na boben prišel, bili so njegovi stariši, ki so mu izročili zadolžêno zemljišče. Ako nočeš svojega sina v velike stiske in zadrege spraviti, ako želiš kmetijstvu napredek, izúči svojega sina najprvo dobro v umnem kmetovanji; potem pa ne ceni svojega zemljišča, kadar ga otroku izročáš, previsoko, in ne nakladaj nánj prevelikih bremen. Zemljišča dan danes nimajo več takó velike vrednosti, in sicer zató ne, ker so davki visoki, delavci dragi, a pridelki dober kup. Če imaš majhno gospodarstvo, izročuj ga sinu kolikor móči brez bremen, zvlásti mu velikih dót za druge otroke ne nakladaj. Bratje in sestre brž odrastó in hočejo imeti svoje dóte. Kje naj je dedič vzame? Iz hranilnice dobi le malo, in

še to po mnogih troških in mnogem trudu; ali naj gré odrtnikov prosit? Če uže moraš storiti kaj za druge nepreskrbljene otroke, obloži ga s tem, da ima dajati temu ali onemu vžitek v naturi, to je, toliko in toliko žita ali družih pridelkov, kajti mnogo lajše je kmetu plačevati s pridelki, katerih mu je itak težkó dobro prodati, nego li z denarjem.

Se vé, to se ravna po različnih okoliščinah; vsak naš svet ni za vsakega in za vsak čas primeren. Ali jedno stvar naj si vsak kmet dobro zapomni, in ta je: Le na nezadolžénem gospodarstvu je móči marljivemu kmetu se vzdržati, in le nezadolžéno zemljišče donáša nekaj dobička, ako ga obdeluješ s svojimi močmi, to je z otroci, katerih Ti ni treba plačevati. To so skušnje mnogih let, ki so se pri marsikaterih gospodarstvih jasno dokazale.

I. O poljedelstvu.

Obdeluj le toliko poljá, kolikor ga lahko dobro obdeluješ!

Na to pravilo umnega gospodarstva se zelo rado pozabi. Marsikateri kmet želi imeti mnogo njiv in bi rad pridolal vsega obilo. Po nekoliko ima sicer prav, zlasti ako ima gnoja, živine in družine dovolj in ako mu je móci delavcev po ceni dobivati. Vseh teh pogojev pri manjših kmetovalcih navadno ni, zato mu tudi ne svetujemo, da bi večino svojega zemljišča v polje spreobrnil. Naj ima rajše več dobrih travnikov in senožéti in naj se rajše pečá z živinorejo, kajti slabo obdelana, premalo pognojena, ne dovolj obdelana njiva ne donaša zaželjenega dobička. Ako imaš toliko polja, travnikov in senožéti, da poleg svojih otrok še mnogo poslov in najetih delavcev potrebuješ, svetujemo Ti, daj nekoliko obilega zemljišča v najem. To naj stori vsak gospodar, kateremu za primerno plačilo dobrih poslov dobiti ni móci, in kateremu se nasprotno zanesljivi najemniki ponujajo. Posli in delavci opravljajo jim naročeno delo navadno bolj površno, zlasti če jim gospodar ni vedno za hrbtom. Zató utegne kmet boljše izhajati, če dá toliko zemljišča, kolikor ga sam s svojimi otroci obdelovati ne more, rajše v najem pridnim, poštenim najemnikom kateri z večjim veseljem delajo, ker se záse trudijo.

Zboljšuj zemljo s pridnim, globokim oranjem in kopanjem ter z zadostnim gnojenjem!

Globoko orati in pridno rahljati je treba posebno ilovnato ali težko zemljo. Takošno je dobro uže v jeseni preorati za bodočo spomladansko sétev, da jo čez zimo sréz in mraz razdrobita. Takó preorana

zemlja se preminja v rodovito, taki ne škoduje mnogo ni dež, ni suša; ker je rahla, vodo popija na dno in takó dalje časa vlažna ostaja. Ako zemljo uže v jeseni preorješ, spraviš na vrh mnogo mrčesov, ki po zimi poginejo.

Da Ti pa bode móči zemljo dobro rah jati, moraš imeti za to sposobne pluge ali drevesa. Ni pa vsaktero oralo jednake dobrote in sposobnosti za rahljanje zemlje. Ni dovolj, da oralo (plug) rije v zemljo; dobro oralo ima zemljo rahljati, drobiti in lepó in popolnem jo obračati. Vprašam Te: ali Tvoje domače staro oralo to stori? Ne! saj s težo za jedno péd globoko zemljo reže in s težo nekoliko obrača, le na stran jo pritiska.

Dober je Čugmajer, ki ima tudi plužna kólca, kakoršnih si privajen. Ni drag, hitro se Ti bode prikupil. Še boljše dela Hohenheimsko, tudi Vidačevo oralo, katero je posebno za težje zemlje prav dobro. Za kamenit svet pa je francosko oralo Grignonovo izvrstno ter tudi jako čvrsto.

Ne orji plitvo!

Pomisli, da neizorana spodnja zemlja ne more dajati rastlinam živeža. Prave zgornje zemlje izoravaš največ za jedne péd in v tej morajo shajati vboge rastline! Kakó lahko bi jim odprl prav z bolj globokim oranjem obilejši zaklad, obilejšo kaščo, iz katere bi toliko več mogle zajemati živeža. Zemlja ima v sebi dôkaj redilnih tvarin, katere pa postanejo še le tedaj sposobne za rastlinsko hrano, ko jih je zrak prešinil in res nekako prekuhal. Preskrbi se zatorej z dobrim oralom, s katerim Ti bode móči tudi globočje orati.

Ker uže govorim o dobrih oralih, naj Ti prav toplo dosedaj v naši domovini le malo znana nekatera orodja opišem. Če imaš kaj prida koruze posejane, znaš, da Te okopávanje in osípanje nemalo stane, ker delavci so dan danes silno dragi. Umni kmetovalci napravili so okopoválno oralo, s ka-

terim koruzo, krompir, peso, zelje, i. d. okopavajo. A da se to orodje rabiti more, je pač nepogojno potrebno, da je bila koruza, ali krompir, ali pesa sajena v lepih rednih vrstah. Res je, uda okopovalno oralo le med vrstami dela, med rastli ami v vrstah pa se mora z motiko okopavati, toda vendar se silno mnogo troškov prihrani. Še hitrejše, lepše in res popolnem dobro pa dela osipálno oralo, s katerim je móči koruzo in drugo kaj lepo osipati. V jednom dnevu moreš sam z jednim konjem, ki Ti vleče to osipálno oralo, osúti 6 do 8 oralov koruze! To je gola resnica in le kedor sam skuša s tema oraloma more verovati v njiju veliko korist. Ker tudi nista draga, priporočam Ti jih prav toplo. *)

Še važnejši pomoček, s katerim polje zboljšujemo, je gnoj, in kar se tiče tega, zapomni si:

Pazi na gnoj, kakor na penez v žepi!

Marsikateri kmet bi bil uže bogatejši, ako bi vrednost gnoja vedel dovolj ceniti. Penez desetkrat preobrbe, predno si kupi zánj, recimo jedno samo zemljo, ali iz dvorišča, hleva in izpod stranišča se mu odceja gnojnica po strugi v bližnji potok in od tod dalje v reko in morje. Koliko je še kmetov, kateri imajo zavoljo te nevednosti in nemarnosti morebiti vsak dan po 10—20 kr. škode na gnoji, ker ne znajo nánj paziti in z njim prav ravhati. Človeka kar jezí, ko pride h kmétiskemu domu in vidi vkrog in vkrog hiše, vkrog in vkrog hlevov polno gnoja, kupe blata živinskega in človeškega! Povsod stojí in se odceja razna nesnaga — in v hiši pa najde kopico lačnih in raztrganih otrók. Kmet naj bi ves gnoj lepó spravljal v gnojíšče ter ga vozil na njive in travnike,

*) Na konci te knjižice podajemo Vam nekatere posebne hvale vredno orodje v podobah, a tudi povemo, kje se po ceni more kupiti.

Odbor družbe kmetijske.

potem bode gotovo mnogo več pridelal in svoje otroke lažje redil in oblačil. Šaj je uže stara poslovica, da

Le tam kmetija kaj izdá,
Kjer dost' je dobrega gnojá.

Da bodeš imel dosta dobrega gnojá, ravnaj se po tem-le: Živini dobro nastiljaj. Za steljo se dobre različne reči, posebno take, katere se namočijo, katere več tekočin posrkajo; suho listje se ne priporočuje posebno, čeravno je zdravo za živino. Za gnoj in gnojnico imej posebno gnojišče, to je, jama blizo hleva. Ta jama naj ima trdna tla, da ne prepušča tekočin. Na gnojišči gnoj nekaj časa puščaj, da Ti nekako prevrè, segnije. Gnojišče naj ne bode preveč na solnci, ker ga solnce suši, ali tudi na to naj se gleda, da ga dež ne izpira, zato bi bila dobra streha zánj. Da pravilnejše vrè gnoj, naj se večkrat z gnojnico obliva. Ako gnoj preveč smrdí, ni dobro, ker ravno njegov smrad je njegova moč, katera s smradom odbaja, zato naj se gnojišče s prstjo pokriva in tudi med močni gnoj je dobro devati male plasti prsti. Na tak način se dela tudi takó imenovan mešan gnoj (kompost), kateremu se prideva cestno blato, pepel, saje in druga šara. Z njim se gnoji travnikom, sadonosnemu drevju, vinogradóm.

Ne pozabi na gips, kateri ima moč zvezavati iz gnoja puhteče redilne drobce. Potrošaj ga po gnoji toliko v hlevu, kolikor tudi na gnojišči. Kako velike vrednosti je gips, prepričati se moreš iz naslednje poskušnje. V hlevi neke kmetijske šole se je vsak dan nekoliko funtov gipsa po gnoji potrosilo. S tem gnojem, ki je potem še nekoliko tednov ležal na gnojišči, pognojila se je (leva) polovica njive, druga (desna) polovica pa se je pognojila le z navadnim negipsanim gnojem. Uže jeseni se je na levi polovici kazala rž temno-zelena in hitrejša v razvitki, pa še dokaj očitvidnejši vspéh videl se je v spomladi. Rž bila je višja, močnega stebila, ni polegala ter je imela polno klasje. Podoben rži je bil oves z deteljo.

Tudi oves je bil na levi strani lepši in je imel več zrnja ter je bil težji kakor na desni strani. Najočitnejši pa je bil vspeh pri detelji. Uže prva detelja je bila 45 centimetrov visoka na levi strani, na desni strani pa, kjer ni bilo gnojeno z gipsanim gnojem, bila je prva detelja takó majhna, da ni bila skôraj za košnjo.

Prav takó imamo v gnojnici, katera se silno zanemarja ter se pogubno steka po cestah, velik gnojilen zaklad. Zatô napravljajmo gnojnične obzidane jame, v katere se naj zbira gnojnica iz gnojišča in iz hleva. Čudovito moč gnojnice nam kaže naslednja resnična prigodba, katera se je letos po zimi pripetila na Češkem. Prišel je v neko vas na Češkem popotni kmetijski učitelj in je kmetovalcem svetoval, bolje paziti na gnojnico, katero naj bi pridno zbirali v neprodirnih jamah, navlašč za to napravljenih. Le pivovar je slušal dobri nasvet, izkopal jamo za gnojnico in jo vozil na svoje polje. Nekega dne peljal je na sanéh njegov hlapec gnojnično lodrico. Saní nã ledenem poti se zmuznejo, gnojnični sod se stočí raz saní ter se razteče slučajno na sosedovo njivo, z deteljo posejano. Ta sosed pa je bil tudi jeden tistih, ki so se norčevali s popotnim kmetijskim učiteljem zaradi gnojnice. Prav ta kmet je rekel, da gnojnica je le škodljivi slabi del, ki se izcedí iz gnoja, kateri je potem toliko tečnejši in koristnejši. Silno nevoljen je bil ta kmet, ko je zvedel, da je pivovarjev hlapec bil takó neroden, prevrniti gnojnico prav na njegovo njivo. Drugače pa je sodil, ko je videl v spomladi oni kos deteljišča silno lepó razvijati se. Bila je detelja še jedenkrat takó visoka in gosta, kakor druga, do katere ni gnojnica ni pritekla. Tudi druga košnja se je jako dobro sponesla. Po deteljišči posejal je rž; zopet na rži je videl tam, kjer se je raztekla gnojnica, čudovit razloček. Vstavljali so se ob nedeljah kmetovalci in se čudom čudili! Tudi tú se je zopet vresničila stara poslovica, da je malokedaj nesreča brez šreče. Pivovarja izguba je drugim slu-

žila na vzgled. Sosedje so ga posnemali in kakor mravljinци so pridno kopali in zidali jame za zbiranje gnojnice in vsa vas je sedaj preskrbljena z gnojnico, katero polivajo po deteljiščih in travnikih. Poskusi tudi Ti in prepričajš se tudi o dobroti gnojnice, katera Ti bo pomnožila kopice detelje in sená.

Prav dobro postrežeš tudi detelji, če jo potrosiš s par centi gipsa. To pa imaš storiti le ob vlažnem vremenu, pozno jeseni ali zgodaj v spomladi. Potrosi prvikrat le jeden del deteljišča, da vidiš razloček med gipsano in negipsano deteljo. Ugoden vspeh in lep dobiček Te bode uže pripeljal na to, da ne bodeš potem níkdar več opustil gipsanja.

O gnoji bi se dale napisati debele bukve, a tega spisa nam ni móči takó zeló razširiti, da bi o tej važni reči še govorili. Zató z nova povdarjamo: Pazite na gnoj in ravnajte prav z njim!

Glej, da seješ dobro seme o pravem časi!

V sémenu tičí bodoča rastlinka in hrana zánjo. Čim boljše, lepše in težje je seme, tem večjo kal (cimo) in tem več moke (živeža) za novo rastlino ima v sebi. Zatorej si odberi za setev najboljšega sémena in ne delaj takó, kakor nekateri nevedni-kmet, ki najboljši pridelek prodá, a najslabšega za seme pri-drží. Seme ne sme biti prestaro, ker potem ne kalí več; nad 2 leti staro žitno zrno se ne obnese posebno dobro, izjema je le pri lanenem sémenu. Gleda naj se na čisto seme, da se z njim vred ne zaseje še plevela, kateri je takó silno plodovit. Iz jednega zrnca vzraste rastlina, katera, dozoréna, ima na tisoče zrníc, ki se strosijo po zemlji in v njej poženó. Takó na pr. ima jedna sama makova glavica nad 50 tisoč zrníc, kokolj 4000, i. t. d. Glej! iz jedne same rastline plevelne, katere ne izruješ pred zoritvijo, zaredí se potem toliko drugih mladih plevelnih rastlín. Seme naj je tudi do dobra zrelo in zdravo. — Zgodnje sejanje, bodi si ozímine ali jarega žíta, je vedno

boljše od poznega, ker žito potem gosteje raste. Pred mrazom občutljive rastline, n. pr. turščica, prosó, fižol, je pa boljše v toplejem časi sejati, n. pr. meseca maja. — Pri setvi si je zapomniti:

Vsaka zemlja ni za vsako seme!

Pšenica ljubi težko, ilovnato in srednje-vlažno zemljo, rž ima rajše peščeno zemljo, za ječmen je boljša apnena ali glinasta zemlja, ovsu zadostuje malo ne slehrna zemlja, koruzi ugaja posebno mastna in najbolj pognojena zemlja, ajda ima pa rada rahlo in dobro zemljo, zlasti rovišča in prekopani lazovi so jej najljubši. A sicer skušnija sama kmeta najbolj uči; posvetuje naj se pa s skušenimi kmetovalci iz svoje okolice.

Sěj žita redko, detelje in rastline za klajo pa sploh gосто. Gosto žito rado poléga, ker ima premalo utrjeno slamo, bilko. Iz gostega ječmena ni nikdar kaj prida žetve upati. Če je še takó redko posejan, skôro se čvrsto obraste in lepo hití v klas. Premisli tudi, da pri pregosti setvi mnogo blaga zavržeš. Za tretjino sploh se pregosto seje, kar čisto nič ne koristi, vendar pa vspešni rasti rastlinic nasprotuje, saj mora imeti vsakatera rastlinica dovolj prostora, ob jednom pak je ta tretjina seména zavržena. Če poseješ v leti le 30 mernikov žita, prihraniš ga lahko če ne 10 vsaj 5 mernikov, in to je uže lep dobiček.

Žanji, kakor hitro je žito zrelo!

Prezrelo žito se rado osiplje. — O žetvi in košnji se potrebuje raznega kmetijskega orodja. Trudoljubivi in skrbni gospodar pripravlja uže po zimi vse orodje za poletni čas. Pripravljaj po zimi, kadar ni-maš družega dela, na podi iz slame povežila, katera dobro shrani, in po leti ob žetvij ih namočiš ter moreš takoj rabiti. Koliko zamude menj z žanjicami!

Ozimo pšenico sèj precèj zgodaj na deteljšče ali na praho. Jara pšenica se seje zgodaj na spomlad, najbolje na zemljo, kjer je bil krompir, repa ali zelje. Najboljše vrščenje je: prvo leto kuha, drugo leto jara žito, tretje leto detelja, četrto leto ozimina.

Ječmen in rž sèj še pred pšenico, najboljše meseca oktobra in na vsak način pred vsemi Svetimi.

Koruzi orji globoko. Kaj dobro storiš, če jej zemljo pred zimo preorješ. Sadi jo še le začetkom meseca majnika. Turščici vrhe prižeti smé se le kratko pred zoritvijo. Sočivje, katero je v obdelovanji in zemlji zeló izbírično, daje jako tečen sad za ljudi in tečno krmo (fižolovko) za živino. Fižol naj se še le meseca majuika posadí, da ga spomladanski mraz ne ugonobi.

Ajda ne potrebuje posebnega oskrbovanja, vendar jej prav vstreza, če jej poštopaš s pepelom. Pomisli le, da jo navadno seješ po žiti, katero je zemljo izmolzlo.

Krompirju in drugi kuhi se globoko orje. Posajajo naj se celi krompirji srednje debelosti, le debel krompir se smé razkrhljati v večje kosce. Sadi čisto zdrav in dober krompir, s tem ga najlaže obvaruješ bolezni. Nikakor mu ne gnoji z opresnim hlevskim gnojem, ampak privošči mu malo pepela. Narezávaj krompir vsaj 8 dní prej, takó, da se rezljanci dobro na zraku posušé. Ravno kar narezani kosi, posebno še nametani na gnoj, so zeló podvrženi gnilini.

Sèj marljivo krmske rastline, posebno detelje. Za močno, ilovnato zemljo se priporočuje štajerska, za debeloplastasto-apneno zemljo lucernska (nemška) detelja. Za deteljo je treba globoko orati in gnojiti z navadnim hlevskim gnojem ali gnojnico. Deteljo kôsi, kakor hitro začne cveteti, ker tačas je polna soka; pokošene ne puščaj dolgo na polji, da se preveč posušeno perje ne osiplje.

Glej, zeleno rž v spomladi nekateri živinorejci kosé za molzne krave, katere po njej izvrstno molzejo. Če se pa rž pusti dozoreti, je nje slama za krmo popolnoma neporabna. Ves najboljši sok gré v seme, v zrnje. Takó tudi pri detelji. Kolikor bolj rjaví, toliko slabša je. V cvetji hiti jo požéti.

Dobre rastline za pičo so tudi grahórica, ogrščica in razne trave, ki naj se sejejo v takih krajih, kjer se detelja dobro ne obnaša; razne trave se sejejo tudi med deteljo. Pri semenih vseh krmskih rastlin naj se gleda, da so brez plevela. Če rediš mnogo krav, skrbi, da prideluješ tudi krmске pese, katera silno bogato obrodi in ti dá dobre piče, posebno za molzne krave.

Ako hočeš velik lan imeti, kupi si rigajskega sémena, kar pa moraš vsako tretje leto ponavljati, ker se v tretjem rodi zvrže in je potem še skóraj slabši od domačega. Praktični kmetovalci pa tudi pravijo, da naše seme, ako je več let (3-5) staró, malo ne rigajski lan nadomestuje. Lánu se mora le s starim, dobro razkrojenim gnojem gnojiti. Ako hočeš posebno dobro lanéno seme dobiti, sej ga bolj redko in pusti ga dobro dozorevati. Če gledaš na predívo, sej gostejše in porúj ga, predno zóri. Lan je treba posebno pridno pléti. Bodi previden pri godenji, sušenji in trenji lanú. Poprimi se umnih vodíl za godítev lanú, katere je kmetijska družba v svojih „Naznanilih“ leta 1870 prav jasno objavila.

Tvoji travniki, livade in senožéti potrebujejo tudi postrežbe. Snažiti jih imaš in gnojiti. Pognojiš pa travnike in senožéti uže s tem, da vodenánje napeljuješ, kar je najboljše v jeseni storiti. Ako jih namočiti ne moreš, pognóji jim časih s kompostom ali dobro zemljo, z gnójnico, s koščeno moko, pepelom; dobre so tudi saje. Kositi imaš travnike, kakor hitro začne trava cvesti. Nekateri mislijo, da se sicer z zrelo travo, t. j. z odpadlim sémenom zrele trave livade zopet osejejo, a ni takó, ker ve-

čina trav poganja iz korenik. Če imaš senožeti pre-raščene z mahom, iztrebi ga ali z železnimi grabljami, ali senožet prevlači z železno brano. Najboljša za to je Althanova ali pa Bohrerjeva travniška brana, ki živo iztrebi ves mah. Skôro bodeš videl v začetku razmesarjeno senožet prepolino sladkih trav, katere prej niso mogle rasti, ker jih je mah dušil. Mah pa navadno raste na mokrotnih senožetih. Mokrota silno škoduje, saj veš, da raste le kiselo seno na takih senožetih, katero hi za govedo dobro. Izsusi zatorej mokrotne senožeti vsaj s tem, da po sredi izkoplješ nekoliko jarkov, ki odpeljujejo zastajajočo vodo iz zemlje.

Zboljšuj tudi pašnike!

Po naši sicer lepi domovini imamo vendar strašno slabe pašnike, od katerih nema ni človek ni živina ničesar. V njih večkrat ne raste drugo, kakor kakošen malo vreden grmiček in kakošna strupena rastlínka. Pašniki se s temboljšujejo, da se nepotrebno grmičje in robídje poseka, toda okolo pašnikov se za ograjo lahko pustí in še navlašč zasadí dobro in koristno grmovje. Po pašnikih naj se odstrani vse kamenje, ki se pa še lahko porabi za ograjo ali za staje. Škodljive rastline naj se izkopljejo in sežgó. Razumen kmetovalec naj gleda tudi na to, da pastirji na pašnikih lenobe ne pasejo, namesto živine. Priden pastir ima na paši vedno dosta dela; naj pazi na živino, a naj tudi pašnike snaži. V nekaterih krajih imajo pastirji na dolgih palicah nasajene male motike, s katerimi plevél izkopavajo, stopinje za živinó poravnavaajo. Posebno so kravjeki za pašnike zelo škodljivi, ako se skôro ne razbrskajo. Po planinah bodi zadnje dele planšarjev v jeseni, da gnoj iz staj skidajo, raztrosijo po pašnikih in ga potem z dobro prstjo zasujejo. Tudi gnojnica naj se skuša od planinskih hlevov také odpeljavati, da pride pašnikom v korist.

II. O živinoreji.

Pečđj se dan danes bolj z živinorejo, nego s katerim koli razdelkom kmetijstva!

V prejšnjih časih je utegnilo morebiti poljedelstvo ali vinstvo kmetu donášati večji dobiček, kakor živinoreja; v sedanjih časih pač ne, kar vsak poljedelec in vinoogradnik sam najbolj čuti. Zdaj nima žito, nima vino nobene prave cene; saj dobí kmet za težko pridelano žito in vino po sili toliko, kolikor ga stane obdelovanje in davek. Od kod to, ne moremo obširno razlagati, največ je temu skóraj da to krivo, da se iz žitnih dežel, kakor so Ogerska, Banat in Slavonija, po železnici po silno nizki ceni privaža mnogo žita, katero se pa dovaža tudi iz Ruskega in celó iz Amerike; posebno mlada Amerika je najnevarnejša naši žitoreji.

Taisto velja o vinu, katerega dobivamo mnogo iz Ogerskega in Francoskega. Da ima vino takó nizko ceno, temu vzrok je tudi, da se v novejših časih mnogo piva popije in da se po vélikih mestih mnogo umetelnega vina dela in prodáje. Dókler se te okoliščine ne spremené, naj kmet le toliko poljá in vinoogradov obdelava, kolikor jih lahko dobro in z neprevelikimi troški obdeluje. Naj rajše vse drugo zemljišče spreobrne v travnike in livade ter naj se marljivo pečá z živinorejo. Živine je še pri nas vse premalo, kar spričuje precej visoka živinska cena in primerna cena vsem živalskim pridelkom. Toliko bolje bode sedaj poskočila goveda v vrednosti, ker bodo meje naše države zaprte Ruski in Turški govedi, po kateri se je večkrat zatrosila strašna goveja kuga v

naše dežele. Zató je vlada to postavo napravila, po kateri prirašča naši domači govedoreji izdatna podpora, ker nam ne bodo ruski vóli kazili cene, n. pr. na Dunaji, kjer silno mnogo mesá pojedó. Le na Dunaji so v letu čez 50.000 volov iz Ruskega dobivali.

Redi le toliko živine, kolikor je lahko dobro rediš!

Nič ne povelečuje kmeta tako zeló, kakor lepó rejena živina, in nič ga ne more bolje poniževati, kakor slabo rejena, medla in zanikrna živina. Ne misli, da si na dobički, ako imaš dvě slabi kravici, namesto jedne same dobro rejene; skóraj gotovo si precěj na slabšem, kar se tiče mleka in vrednosti živali.

Redi največ goveje živine!

Ta Ti daje največjo korist, dôkler jo imaš, in tudi kadar jo oddaš! Goveja živina Ti obdeluje polje in Ti pomaga delati, daje Ti mleka, sladkega, kislega, surovega másla in sira; tele lahko prodaš za lepe novce, in takisto tudi kravo samo. Ako jo doma zakolješ, imaš mesó, loj in kožo. Krave moreš tudi uprezati, samo preobkladati jih ne sméš, zlasti takrat imaš odjenjati, kadar so uže zeló breje. Če kravo pri vožnji le dobro krmiš, jej to, kar se tiče mleka, nič škodovalo ne bode. Konje naj razumea gospodar le tedaj redí, ako ima obilo poljá v precejšnji oddaljenosti od doma, kajti s konji more vse hitreje opravljati. Konjereja se tudi na takih zemljiščih priporočuje, kjer raste zaradi močvirnosti in vlažnosti kisela trava, za katero goveja živina ne mara. Za gorate kraje se pa reja konj nikakor ne priporoča. Kjer ni dobrih pašnikov za govejo živino, tam naj se redé tudi ovce in kozé, vendar naj se ne spuščajo v mlado gozdovje, kateremu zeló škodujejo.

Redi živino dobrega plemena!

Živina potrebuje postrežbe in krme, ako je dobrega ali slabega plemena. Toda slabo pleme Ti daje le majhen dobiček, čeravno Te stane njega reja dosta truda in troškov. Zatorej glej, da si omisliš goveje živine dobrega plemena. Za naše kranjske razmere je še najpripravnejše muriško in belansko pleme; prvo za dolensko, drugo za gorenjsko stran dežele. Od muriških goved si bodeš lepe vole izrejal, katere bode tudi tuji kupec rad kupoval; belanke pa so dobre mlékarice in jako zadostljive, pohlevne živali. Če si hočeš zboljšati domačo ovčjorejo, oskrbi si trbiško ali jézersko pleme. Ker je pri vsaki kmetiji dokaj odpadkov, kateri bi se sicer pogubili, treba, da se gospodinja pečá sè svinjerejo, zató Ti priporočam, da domače svinje plemeníš z angleškim Suffolk-mrjascem, ker sama angleška krí je preobčutljiva za naše kraje.

Ali ta nauk tudi nimaš takó na tanko jemati, kajti živina čistega plemena Te mnogo stane in z njo moraš prav previdno ravnati in jo dobro krmiti. Zató Ti rečem: Tudi naša navadna domača živina, ako ni uže prezanikrna, more se lepo rediti, dosta mleka dajati, ako le dobro zánjo skrbiš, in ako si za pleme izbereš najboljšo, najlepšo, najčvrstejšo žival, in ako takrat z živino prav ravnaš, kadar jo po plemeni spuščáš. Jako nespametno ravnaš, ako slabo tele za rejo pridržiš, debelo in veliko pa mesarju prodaš, da zánje več izkupiš.

Zlato vodilo Ti zatorej bodi:

Premlade živalí, bodi si moškega ali ženskega spola, ne puščaj po plemeni!

Zarodki takega plemenjenja so navadno slabi, in stariši v rasti opešajo, ako se rano za pleme rabijo. Preveč zabranjevati plemenjenje pa tudi ni dobro, ker se potem ta nagon morebiti zatrè v živali. Da se

prvo dalje časa zategne, naj se ne redí in ne pase mlada žival obojega spola preblizo skupaj.

Pitovno in upréžno živino redi in krmi v hlevu, ostalo moreš tudi na pašo goniti.

Živino, katero misliš mesarju prodati, zatorej dobro pitaj in imej v miru v hlevi, kjer ni presvítlo. Na ta način se Ti bode najbolj odebelila, ako jej bodeš tudi dobro pokladal. Upréžna živina se Ti je uže takó dovolj utrudila z vožnjo, zatorej je boljše, da jej krmo v jasli pokladaš. Za vso drugo živino, zlasti za mlado je dobro, ako se po dobrih pašnikih pase in sprehaja. Krave mlékarice se vé ni dobro samo na slabe pašnike goniti; ker se jim more itak v hlevih pokladati. Pri tem gré le veliko gnoja v izgubo. Zgodaj na spomlad ne góni živine na pašo, ravno takó je v pozno jesen ne pasi, in ob grdem vremenu pridrži živino vsekdar rajši v hlevu.

Dajej živini zdrave, zdrobljene krme in zdrave vode!

O nezdravi krmi in vodi Ti žival zbolí; nezdravo je vgreto senó, neznano škoduje živali obilo presne (frišne) krme, posebno detelja. Živini imaš pičo prej zdrobiti; nekateri nerazumni gospodarji pokladajo govedi kar célo slamo, nepomislivši, da jo more živina le s strašno velikim trdom drobiti in použivati. Ne dajej živini slabe vode iz mlak, tudi premrzla in pretopla voda jej ne ugaja.

Stare živine ne redi!

Na starost opeša živina; to je sicer vsakemu kmetu znano, ali vendar se vsak po tem ne ravná. Živini oslabé zobjé, da hrane lahko použivati ne more; uže zavoljo tega izgubi močí; ni ne za mleko, ni za vožnjo, ni za plemo.

Pomagaj živini pri porodu!

Razumen gospodar si v koledarjih ali na drug način natanko zaznamova, kdaj je pričakovati poroda te ali te živali. In takrat naj gré večkrat v hlev pogledat, ako ne bode treba živali kakošne pomoči. Koliko živine tedaj pogine pri neskrbnih gospodarjih, ki ne pazijo nánjo! Po porodu dajej živini tudi boljše krme. Posebno Ti priporočam, da teletu vselej privoščiš prvo rumeno mleko, katero je od modrega Stvarnika zató namenjeno, da mladiček, ki pije to mleko, dobí čistilo, katero iz njegovih čév iztrebí čévno smolo. Zeló nevarno je, če ta smola v čévah zastaja; skisa se in prouzrokuje drisko, katera teleta navadno silno slabí ali celó morí.

Pazi tudi na snažnost pri živini!

Kakor ljubi človek snažnost, také ugaja živali. Če tudi ima žival debelo kožo, vendar ne koristi ne živali in ne koži, ako na njej polno blata visi. Kakor snažiš konja, také stori tudi z volom in kravo vsaj nekaterekrati.

Za pleme si odbiraj najboljšo živino, zlasti glej, da biki, žebci in mrjasci nimajo vidnih napak. Premlada živina ni še za pleme, n. pr. kobile ne pred 3. letom, goveda ne pred poldrugim letom in svinje ne pred desetimi meseci. Precejšnja napaka pri naših gospodarjih je, da imajo za mnogo krav v vasi le po jednega bika, a še ta je časih slab. Več kakor 70—90 krav naj ne pride na jednega bika, zlasti ako krave na pašo hodijo.

Pazi posebno na brejo živino. Ne bíj in suvaj je v tem stani, kar je treba še posebej pastirjem v glavo ubíti. Ne dajej jej takrat slabe piče, zlasti same slame ne. Pri pokladanji krme je treba v obče paziti. Kakor človeku méšana hrana tekne, také tudi živini. Slamo drobno zrezano, (rézanico), zmešaj s sénom, dajej živini vmes repe, časih tudi kaj zrnja,

otrobi, pomáj i. t. d. Pridno mésenje piče se nikoli ne more dovolj priporočati.

Kar je človeški hrani zabela in sol, to je živalski sol sama, saj vsak živinorejec dobro vé, kakó živina poželjivo po njej hrepení. Ako se žival krmi s sénom, ne potrebuje še ravno tako zeló soli; tem več pa, ako se jej repa, krompir in slama poklada. Nemški Švicarji, najiminitnejši živinorejci, pravijo: „Salz macht Schmalz“.

Kaj je sol za živino, to najdeš prav lepo in živo popisano v prekoristni živinorejski knjigi, katero je gospod dr. J. Bleiweis spisal in živinorejcem v pouk podal. Priskrbi si to knjigo, katera Ti kaže o živinoreji pravi pot; saj le z umom moreš biti dober živinorejec. „Nauk o umni živinoreji“ je ime tej knjigi, ki z lepimi podobami razjasnuje, kar beseda pripoveduje; dobiva se za majhen denar (80 kr.) v pisarnici „ces. kralj. družbe kmetijske“ v Ljubljani.

Krmi naj se živina po trikrat na dan, mlada in pitovna celó po štirikrat ali petkrat. Po krmenji naj se tudi napojí. Upréžnim volom naj se privošči po krmenji vsaj malo odpočitka.

Posoda, korita, v katera se deva živinska piča, naj bodo tudi snažni, da živina rajše vse pojé, in da kakošna bolezen ne nastane po nesnagi.

Hlevi živinski naj bodo precej veliki, zračni in precej svetli. Le pitovna živina smé temnejše imeti. Hlevi naj se napravljajo bolj v zavetni strani; v njih ne smé gnojnica stati, ker to škoduje posebno parkljam.

Krave, katere obilo mleka dajejo, so drobnejše rasti, bolj suhe, tanke dlake in kože, imajo navadno ozko glavo, pa so širokega gobca in križa. Najzanesljivejše znamenje dobre mlékarice pa je veliko vime, z zlahtno dlako poraščeno, in debele mlečne žile. Od take krave odrejaj si tudi teleta za pleme. Po tretjem teletu pa do šestega poroda daje krava največ mleka. Najboljše je kravo mlésti po trikrat na dan. Pri-

molži naj se s kravo lepó ravná, posebno s takimi, katere se prvokrat molzejo. Ako krava brca, priveže naj se jej spreduja noga k višku. Krave naj se vselej čisto pomolzejo, zató ker je zadnje mleko najboljše in ker sicer izgubé mleko.

Mleko se mora spravljati v čedne posode in hraniti na hladnem kraji. Surovo maslo se dela prav dobro v naših domačih pinjah. Da surovo maslo s časom ne sežarí, naj se v mrzli vodi dobro zgnéte, zato da se spravijo vse mlečne kapljice iz njega. Surovo in storjeno maslo imajo naše gospodinje največ za prodaj, zató se jim mora pri njega izdelovanji in pripravljanji priporočati največja snažnja in čistost.

Če hočeš živinče za mesarja spítati, ne izvoli si za to preveč stare in prekumerne živali. Takošni bodeš s strašno slabim uspehom pokladal. Pitovna živina mora rada jesti, to je najboljše znamenje; pri tem pa ne smeš s klajo skopovati, marveč dajej jedno tretjino sená, a dve tretjini druge dobre zmési. Da se živina popolno spita, traja dolgo časa. Táko pitanje se za navadnega živinorejca ne priporoča, ampak oddá naj se živinče mesarju, kakor je le za mesnico ugodno.

Ne zabi čebeloreje, katera Ti more prinašati tudi nekaj dobička; posebno starčki, kateri niso več sposobni za težka dela, nahajejo v čebeloreji še vsaj primerni zaslužek. Ker pa dan danes uže prodajajo nek umeteljno izdelan vosek, treba prav umno ravnati s čebelami in pogoj uspešnosti pri čebeloreji je, da imamo panjove s premičnim satjem, kakoršne marljivo čebelarsko kranjsko društvo izdeluje in po nizki ceni oddaja. Dobiček je velik, ker slehrn hip Ti je móči pregledati ves panj, bodi si, da se hočeš prepričati, ali je matica navzočna, ali dela bolj trotovo ali bolj zalego delavk. V oblasti imaš vso trumo čebel in delaš tudi kaj lahko umeteljne roje, ni Ti treba dan za dnevom čakati na naravne roje. Ko vidiš, da so satniki polni medú, izvzameš jih lahko, staviš na stroj, katerega je slavni čebelorejec major

Hruška napravil, zavrtiš ga in ves med je iztekel iz satja, katero takoj zopet nazaj položiš v panj, da morajo pridne čebelice o bogati paši napolniti ga z novim medom. Koliko dela pač ne prihranjuješ ne-trudljivim čebelicam, če jim podajaš uže izdelano satje. Silno mnogo časa potrebujejo za izdelovanje res ume-teljno sestavljenega satja in tudi dôkaj medú za to porabijo. Naštel bi Ti še mnogo lepih naukov o novi čebeloreji, a predaleč bi zavlekel to delo. Zató Ti pa svetujem, prebiraj od gospod župnika Jeriča, vrlo znanega čebelorejca spisano knjigo „o čebelo-reji“.

III. O sadjereji.

Sadjereja daje lep dobiček,

a vendar se ta važni oddelek kmetijstva pri nas še vse preveč zanemarja. Imajo sicer naši kmetje uže časih nekaj dobrega sadnega drevja, ali v obče se ga pridela še premalo in posebno žlahnega celó malo. Séverne dežele, n. pr. Češka in nekatere nemške pokrajine dajó mnogo več sadja, nego li naše južne dežele. Sadjereja daje gospodarju lepe postranske dohodke. Ako ne porabiš vsega sadja za dom, dobiš zanj lepe novce. V slabih létinah Ti morebiti ravno sadno drevje obrodí. Koliko Ti je pomagano s sadjem! Koliko ši kruha prihraniš, ako daješ otrokom in družini malo sadja! Sadje lahko posušiš, koliko v prid Ti služi tako posušeno sadje po zimi! Kakó zdrava pijača je n. pr. jábolčnik! Koliko žganja lahko iz češpelj nakuhaš! Če je obilo sadunosnega drevja okolo Tvojega domovja, váruje Ti poslopja pred močnimi vetrovi in viharji, mrzle zime ne občutiš takó zeló, a tudi solčni žarki v hudi letni vročini nimajo toliko moči. Zemlja se ne izsuší in rastline krepkejše rastó. Ali ni tudi prijetno, ako moreš po leti sésti v hladno senco koristnih dreves?

Če hočeš po ceni in brez velikega truda dobiti mnogo sadnega drevja in obilo dobrega sadja, ravnaj se po teh-le vodilih:

Sěj peške in koščice!

Kje se pa dobé peške in koščice? Kadar koli jeste Ti ali Tvoji otroci, ali Tvoji posli zrel sad, spravljaj peške in koščice. Kakor paziš na žitno

zrnje, pazi na peške in koščice. Pomisli, da v vsaki sadni peški, v vsaki koščici sadnega drevja je skrito veliko drevó. Peške, koščice ali orehe shranjuj na hladnem kraju, najboljše v kleti, kjer se ne morejo sušiti, kjer pa tudi ne smejo plesniti. Peške in koščice raznega sadja dobro razbiraj. Pozno sa jesen, malo pred snegom posěj v zemljó srednje dobrote, ne na novo pognojeno, peške vsake vrste posebe in koščice posebe. Zemlja bodi čista brez plevela, dobro zrahljana ali celó presejana. Sejejo naj se peške v jarčke ne pregosto, a tudi prerediti ni treba, ker vedno vse ne kalé. Peške divjega sadnega drevja, lesnškove in dróbnične, so večkrat bóljše od pešák zlahtnega sadja. Če so bile peške kalívne in ako Ti jih miši niso po zimi pokléstile, pognala Ti bodo iz njih poznejše na spomlad mlada drevesca. To so mladí divjaki.

Mlade divjake je treba oskrbovati

s tem, da se njiva pridno pléve, da ne raste nobeden plevel, da se v suši jim pridno priliva in da se zemlja okolo njih rahljá. Tudi je treba uže mlado drevesce obrezávati, zlasti mu nepotrebne stranske vejice odstranjevati.

Rézi drevescem vrh in postranske vejice!

Navadno se človeku škoda zdí, šibkemu drevescu vrh odščipniti, mislečemu, da drevescu to v rasti škoduje. Ali temu ni tako. Čim večkrat se necepljeno in cepljeno drevesce prikrajša, tem krepkejše raste. Táko porezovanje vrhá naj se vrši nekaj let, dôkler ne vzraste drevó do kakega 1½ metra visočine. Vrh se odrezuje le nad zgornjim popkom; vendar se pri orehu in kostanju vrh ne smé odrezovati.

Mlade divjake presajaj!

Ko je drevesce 2 leti staro, ali kadar se je sploh precej okrepečalo, presadi ga v drugo dobro zemljo,

kjer postaviš vse svoje divjake lepó v vrsto. Predno jih posadiš, porézi jim vrhove, postranske veje in tudi korenine jim do polovice porézi. To presajanje se vrši v jeseni, ko je drevju listje odpadlo, ali pa v spomladi, dôkler še niso drevesca mužévna.

Požlahnuj divjake!

V tretjem letu si drevesca tudi pridno oskrboval, ščípal si jim postranske veje, jih opleval in jim skrbno prilival. Ko pa je drevesce tri leta staro, cepi ga. Cepiti moraš jabolane in hruške, češplje in češnjje, marelice in néšplje, ako hočeš imeti dober sad. O različnih načinih cepljenja ne morem tukaj govoriti, a saj tega tudi treba ni, ker zna cepiti dan danes uže skóraj vsak šolski otrok, saj se je o tem pri nas uže mnogo pisalo, saj je uže sama družba sv. Mohorja izdala dvě knjigi o sadjereji. Kupi si ti knjižici! Tudi gospod vitez Gutmansthal je na svetlo dal lepo knjižico s podobami, kateri je naslov: „Knjižica za kmeta, I. dél. Sadjereja.“ Cena jej je le 10 soldov a tudi zastonj jo dobiš pri družbi kmetijski v Ljubljani.

Ako si drevesce prav vcepil, moraš ga še dalje oskrbovati. Nepotrebne veje Ti je obrezovati na žlahni veji in na divjem debli. Vrh mu tudi še večkrat prikrajšaj.

Snaži drevje!

Snaženje dreves je v tem, da odrezuješ vse bolne, suhe in nepotrebne veje, zlasti take, katere bi drevje v lepi rasti kazile. Odstranjaj tudi mah, pletenice, staro kožo in posebno mrčesna gnezda. To opravilo naj se vrši zgodaj na spomlad. Najvažnejše pak je to:

Zatiraj gosénice!

Navadno naš kmet ne premišljuje, od kod izvira to, da mu sadno drevje ni obródlilo, čeravno je lepó

cvetele in vreme bilo ugodno. Temu si Ti sam nekaj kriv. Zakaj se za svoje sadno drevje nisi brigal? Na drevji si videl polno goséničjih gnezd, ali Tebi se ni zljubilo, da bi to škodljivo nesnago zatrl, ali pa si v svoji nevednosti ta gnezda imel za neškodljivo pajčevino. Toda v tej pajčevini je bilo skrito neizmerno število malih gosénic; katere Ti bodo požrle vse cvetje in listje sadnega drevja. Vzemi zatorej kakošno sterguljo in ogrébi ter pokončaj ta gnezda in ugonobi škodljivo zalégo! Še lažje pokončaš škodljivi mrčes s takó zvano gosénično bakljo, t. j. s palico, na konci preklano, kamor utakneš v petrolej namočeno cunjo. Ako to cunjo zažgeš in z bakljo goséničnim gnezdom podkuriš, pokončaš lahko v malih hipih vso zalégo. Izdana je tudi posebna postava, katera veleva gospodarjem gosénice pokončevati, in županom, da pazijo na izpeljavo te postave z ostrim očesom. Župan je pooblaščen kazni nalagati takim, kateri v tej zadevi svoje dolžnosti ne storé. — Ljubeznjivim ptičkom pa ni treba s postavo in kaznijo žugati, da bi razne, sadju škodljive mrčese ukončevali — oni to iz urojénega jim nagiba delajo, ker potrebujejo mnogo raznih žuželk za hrano. Zatoraj Ti rečem:

Váruj koristnih ptičev!

Znaj, da so z malo izjemo vsi ptiči naši v tej zadevi prav koristni, zvlásti med ptičami pevkami ni nobene, katera bi Ti delala večjo škodo nego korist. Nekateri Ti vse dolgo leto pobirajo škodljivi mrčes in takó neizrečno koristijo Tvojim rastlinam, zvlásti pa sadnemu drevju. Nekateri ptički Ti res proti jeseni nekoliko zrnja pozobljejo, a pomisli, da so si v spomladi to zaslužili, ko so pokončali prav mnogo mrčesa. Nelóvi zatorej ptičev, ne razdiraj jim gnezd, vabi jih marveč k svojemu sadnemu drevju in prepričaj se, da Ti bode dosta bolj obrodilo, ako bodo živahni pevci čuvali ga požrešnih gosénic. Posebno

koristni ptiči so: žolne, kukavice, senice, škorci, lastovke. Med živali, ki mnogo mrčesa požró, prištevamo tudi krta, (ta žrè ogrce, iz katerih hroasti (kebri) nastajajo), netopirje, žabe, kuščarje, krastače (krote), pajke in dr. Razven mrčesa pa sadnemu drevju, zvlásti mlademu škodujejo tudi zajci. Ti objedó v drevesnici vso skorjo drevju, da se potem večkrat popolnem posuší. Da zajec do drevja ne more, napravi visok živ plot (séc) okolo drevesnice; ali pa obveži drevó s trnjem, ali ga namaži z apnom in sajami, katerim priliješ malo gnójnice. Koreninice objedó tudi miši. Te preženeš s tem, da jim kakošnega strupa nastavljaš ali pa kaj smrdečega v luknjo utakneš, n. pr. kakošno gnilo ribo i. t. d.

Pomlajaj opešano drevó!

Nekatero drevó rodi úže prav mlado in obilo morebiti še več let. A potem opeša, ne donaša več sadú, ne cvete več in nastavlja le malo listja. Ták drevó Ti je pomladiti, t. j. odsekati, prav za prav odžagati mu nekatere veje, kajti vseh drevó ne more rediti, zvlásti se odžagati morajo tiste veje in vejice, ktere so se sušiti začele, pa tudi druge, zvlásti pregosto zraščene. Rane se morajo pa lepó zamazati, najboljše je z voskom ali pa z ilovico, s subim kravjekom in dr.

Sadnemu drevju je treba tudi gnojiti!

Ni ravno treba, da bi se to delalo vsako leto, ali vsako tretje ali četrto leto naj se na vsak način sadnemu drevju malo pognojí. Úže takrat, ko si drevó posadil, napravi okolo njega násip, ki ima globél okolo drevesa. Skozi táko zrahljano zemljo dobajata zrak in mokrota lažje do korenin, kar jako pospešuje drevesno rast in rodovitost. V ta osíp pokladaj tudi gnoj. Kakošen mora pa ta gnoj biti? Nikoli frišen. Najboljši je mešan gnoj, obstoječ iz vsakovrstne šare, dobro z zemljo pomešane, kar je úže dobro

strohnelo. Tak mešanec se pozno na jesen z zemljo okolo drevesa pomeša. Tudi z vodo pomešano, staro gnojnico, kateri se prisuje nekoliko bukovega pepela, je dobro drevju prilivati. Ako drevju na ta način gnojiš, bode mnogo rodovitnejše.

Shranjuj sadje za zimo!

Ako imaš take vrste sadja, katero se dá kaj časa hraniti, stori to prav previdno in skrbno, kajti po zimi ima sadje večjo vrednost pri domu in pri prodáji. Odbéri za shrambo le najlepši, popolnem zreli in čisto nepoškodovani sad, kateri se vse mokrote očisti, predno se shrani. To delo opravljaj zatorej v suhem vremeni. Shramba za sadje bodi hladna in suha, v njej ne smé ničesar gniti. Ne devaj pa kúpov sadja družega do družega, ampak kolikor mogoče narazen se sad postavlja takó, da je muha od spodaj, a petelj na vrhu.

Glej, da Ti sadje kaj tékne!

Kadar je bila dobra letina za sadje, paziti Ti je, da Ti bode sadje donašalo kolikor móči obile koristi. Preudarjati imaš zdaj, kakim načinom si na boljšem, če prodáš sadje, ali če ga za domačo porabo pridržiš, če ga posušiš, če iz njega pijačo, mošt, žganje ali jesih (kís), narediš. Sadjerejcu se je ravnati po okoliščinah. Rano sadje je skóraj najboljše prodati v mesta, v katerih se zánj večkrat lepi novci izkupijo.

Glej na lepo sušenje sadja!

Kadar si pridelal mnogo sadja, posúši si ga. Pri nas se pa pri sušenju sadja prav okorno postopa. Naše posušene češplje v véliki prodáji nimajo jednake veljave, kakor drugo takošno pa pravilno posušeno blagó, ker naše češplje so sušene v dimi, od katerega se nalezejo neprijetnega okusa. Koliko

tisoč in tisoč goldinarjev bi izkupili pri nas več za suhe češplje, tudi orehe in drugo sadje, če bi posluževali se pravih sušilnic, katere so takó sestavljene, da do les, na katerih je sadje, nikakor ne more prihajati dim. Dr. Lucasova mala sušilnica je dobra in po njej bi morali izdelati si potrebnih sušilnic in če tudi niso takó popolnem jednake kakor Lucasove, nič ne dé, dovolj, da glavnemu namenu zadoštujejo, to je, da do sadja v sušilnici ne prihaja škodljivi dim. Suši le zrelo sadje, katero ni presladkó. Glej, da ga ne izsušiš ni preveč, ni premalo. Na to Ti je paziti posebno tedaj, ako si posušeno sadje za prodájo odločil. Takrat iztrébi iz sadja pred sušenjem peške in koščice, dobro je tudi, da sad prej olupiš. Takó pripravljeno in lepó posušeno sadje ima v prodáji prav visoko ceno. Jabolka in hruške naj se začetkom pri večji, češplje in češnje pri manjši vročini suše; preveč posušeno sadje ni nikakor dobro.

Mošt delaj iz sadja, iz jabolk,

kadar je vino drago, in v krajih, kjer nimaš za delavca dobre pitne vode. Za mošt jemlji tudi le zrel sad, kateri je nekoliko časa po trgatvi ležal. Ko si jabolka stolkel, iztiskaj jih takó kakor vino, z jabolčnico pa ravnaj, kakor z vinskim moštom in pravim vinom.

Iz slabega, gnilega, zmrzlega sadja delaj kis ali jesih!

V ta namen méči takošno sadje, ki ni za drugo rabo, v kakošno posodo. Pri priliki vse iztiskaj, tekočino odcédi v kad, kjer jo pusti na miru. Na vrh te navadno smrdeče tekočine nabirala se Ti bode skorja, katero toliko časa posnémli, dókler se tekočina ne sčisti. Potem pa jo precédi v drugo posodo in deni jo na jako topli kraj. V štirih do petih tednih se tekočina zeló skisa in čez-njo se naredí za prst

debel klobuk. Tak jesih je navadno boljši nego iz zdravega sadja.

Spoznavaј sadna plemena!

To je, vedi, kakošna sadna plemena imaš in kakó je vsakemu sadju imé. Če pa gospodar imá drevesnico, a drevesom ne vé imena, je le mojster-skaza. Kakó bi kaj prodál, če kupcu ne vé povedati, kakošne vrste ima? —

Sadjereja takó dolgo ne pride na boljšo stopnjo, dôkler sadjerejec natančno posameznih vrst ne pozná. Vsaka vrsta sadnih dreves ni za vsako lego, za vsak topel ali mrzel kraj in za vsako zemljo. Nekatera vrsta je boljša, da se frišna prodája, nekatera, da se posuší, in zopet druga je boljša za napravljanje mošta. Posebno takrat, kadar divjake cepiš, glej od kakošne vrste jemlješ žlahne cepiče. V mrzlih krajih ne bodeš smel cépiti takih dreves, katerim le topli kraji ugajajo. Blizo mest pa cépi táko pleme, katero je zgo-daj zrélo, prav okusno í. t. d.

IV. O vinstvu.

Rad bi najobširnejšo besedo spregovoril, ako bi se ta spis preveč ne raztegnil. Vinstvo dan danes le slab dobiček prinaša. Pomislimo samó, koliko stane obdelovanje vinógrada, koliko je treba plačevati davka, koliko troškov ima gorník s spravljenjem in shranjevanjem tega pridelka, pa kakošno nizko ceno ima vino!? Ali se le izplača vinógrad obdelovati, če se mora vino po 5, 4, 3 in celó po 2 gld. vedro ponujati, kakor se to godí letos po Dolenjskem, Hrvaškem in po nekaterih krajih Štajerske? Kaj je temu vzrok? Naša vina so v obče preslaba za visoke cene, ker se iz tujih dežel lahko boljša vina brez velike colnîne uvažajo. Po vélikih mestih pa ljudje zavoljo velikega užitninskega davka pijó le pivo ali pa v mestih umeteljno narejeno vino. Dókler se te za gorníke zeló neugodne razmere ne izboljšajo, ni jim svetovati, da bi vso svojo pozornost obračali le na vinstvo, zlasti pa, da bi le po svojih starih načelih vinógrad obdelovali in na stari način se z vinom pečali. Vinógradov opustiti nam se vé nikakor ne kaže, kajti težkó je verjetno, da bi nam njiva ali senožet na tistem mestu donašala tudi toliko koristi. Držati se nam je pa teh naukov.

Leto za letom zasajajmo namesto sedanjih starih trsov novo mlado trsje boljše vrste. Vsako leto naj se nekoliko vinógrada prenaredí, ponoví z drugim boljšim trsom, ki ugaja ravno dotični zemlji in podnebju. Nikjer se polovičarsko delo takó ne maščuje, kakor ravno pri vinógradih. Obdelaj rajše le kosec vinógrada prav dobro, nego vsega prav slabo. Vinógradom je treba pridno guojiti, vsaj vsako 4. ali 5. leto, pridno kóliti, obrezovati, ogrébatí in pletí. Ali tega obilega dela slab trs ni vreden. Ne trpi v

vinogradih previsokih starih trsov, ki dajejo le kiselo vino. V mnogih krajih po Kranjskem in Štajerskem bi zemlja vinstvu ne bila tako neugodna, zlasti po Dolenjskem ne. Da pa ne pridelamo také okusnega vina, kakor druge dežele, temu je krivo slabo trsje in to, da je po naših vinogradih velika mešanica takega grózdja, ki ni v enakem času zrelo. Pri nas uže pojema moč solnca, in če so hladna poletja, grozdje rado kisló ostaja. Zató bi morali toliko bolj skrbeti, da bi v vinogradih imeli le zgodaj dozorujoče trsne vrste, n. pr. burgundca, žlahnine, modrega portugizca, ortlieberja, v boljših legah tudi vlaškega cvička.

Prav také kvári vino preslabo obdelovanje in oskrbovanje trsa ter nepravo kletarstvo. Kolikokrat se spravi mošt v nesnažno posodo, ki pokvari težkó pridelani sad. Ali ni greh, če se nam pokvari zdravo dobro vino v sodu, ki po plesnjevem ali kisu smrdí? Ali ni naša lenoba kriva, da postaja vino neprijetno, ker je iz plesnjevca soda prejelo ostuden okus? Skrbimo boljše tudi za prazno posodo. Ko se vino stočí iz soda, moramo ga takoj s čisto vodo izprati prav do dobrega. Ko se je posušil, moramo skrbno zapreti vratica ali čepínek in vého ter ga hraniti na zračnem pa suhem kraju, ne kakor se le prepogostokrat nahaja, da se prazen sod zavalí, kamor koli, bodi si v zatuhel hram, ali pod kap ali kako streho, kjer pa navadno na mokri zemlji z odprto vého in čepíncem leží, také da je skóro ves obraščen s plesnjevcem znotraj in zvonaj. Če prazne sode vsak mesec jedenkrat malo sè žepлом zakadimo, toliko boljše, ker ta dim zabrani slehrno razvijanje plesnjevca.

Za vino v sodih se pa naši ljudjé strašno malo brigajo. Koliko časa ga pusté na drožji ležati, kakó malo ga zalivajo! Namesto da bi ga trikrat v letu pretákali, zgodí se to le jedenkrat; namesto da bi ga pridno z močnejšim vinom zalivali, zanemarijo to delo čisto, ali ga z novim vinom, z jábolčnikom ali celó z vodó zalivajo, s čemer vino strašno pokvariyo.

V. O gozdarstvu.

Koliko so gozdi vredni, to se pri nas zelo premalo ceni. Malokateri kmet premisli nesrečo Kraševcev, kateri nimajo gozdov in zatorej lesá ni za stavbo, ni za kurjavo; malokateri preudari, da je po golem kraškem svetu, kjer ima burjá toliko močí, nekdam rasel lep gozd, in da je posekanje lepih ondotnih gozdov največ krivo ondotne revščine, ondotne velike burje in mraza po zimi ter suše po leti. Zatorej Ti kličem, kmetovalec :

Váruj in čuvaj svoje hoste!

Ako nimaš premnogo gozdov, ne prodajaj lesá. Pénez, ki ga zánj dobiš, utegneš skôro zapraviti, ali nov gozd se Ti ne bode takó hitro zarastel, morebiti nikoli več. Porabljuj svoj gozd v prvi vrsti le za svoje potrebne stavbe in za kurjavo.

Ne sekaj drevja kar od kraja!

Če pa moraš úže nekaj drevja posekati, tedaj bodi pri tem delu previden. Za stavbo Ti je sicer posekati zdrav les, toda ne jemlji za to mladega drevja, ampak les dobre srednje starosti. Za kurjavo porabljuj kolikor móči slabi les; lepih dreves nikar za to ne sekaj! Previden gospodar bode za kurjavo porabljeval največ drevje, katero se začenja sušiti, potem drevje, katero nima lepe rasti. Sekal bode najrajše v gosti hošči, da jo malo iztrebi in potem ostala drevesca lepše in boljše rastó.

Ne posekaj vsega gozda!

Jako neprevidno dela gospodar, kateri ves gozd poseka; kajti veliko vprašanje je, ali se Ti bode nova.

hosta zarastla sama ob sebi, in ali jo bodeš mogel vsaj Ti z nova zarediti in zasaditi. To poslednje se Ti morebiti posreči, toda z jako velikim trdom in ne malimi troški. Ako pa pri Tvoji kmetiji gozda več ne bode, vprašam Te, koliko je še vredno drugo domovje?

Če si uže primoran s sekiro v gozdu gospodariti, puščaj vsaj sem ter tija nekatera lepša debela, ki bodo ostala še za seme in za varstvo zemlje. Pomisli namreč, da lahko veter na takem ogóljenem prostoru vso zemljo sčasoma odpiha, zlasti ako je le plitva in spodaj kamenje in skalovje, kakor n. pr. na Krasu.

Pazi pri sekanji, da škode ne delaš!

Nekateri drvarji so v gozdu strašno neprevidni. Jedno drevó posekajo, a deset jih poškodujejo. Varčen in umen gospodar tega nikoli ne bode dopuščal, ampak gledal na to, da debela padajo na stran, kjer družega drevja ni.

Za domačo kurjavo jemlji slabši les in razni drobiž!

Večina naših kmetov sicer takó ravná zlasti ako so primorani varčno gospodariti. Mnogi pa, posebno gospodarji velikega gozda, sekajo za kurjavo najlepša debela, kar jim daje dosta dela, a razni drobiž pa puščajo v gozdu, da jim ondi gnije. To so celó nepraktični ljudje, kateri ne pomislijo, da lep les lahko v mesta prodajo, in sicer prej ali slé, in da imajo s spraviljanjem raznega drobiža, věj, tresák, lubja in parobkov mnogo manj trúda.

Bodi varčen z drvami!

To bi bilo treba dopovedati zlasti nekaterim kmétiskim gospodinjam, katerim časih ogenj na ognjišči

ali v peči ves božji dan po nepotrebnem gorí. Zjutraj zakurijo, potem pa le naprej nakladajo, samo zato, da jim opoludné ognja z nova delati ni treba, ali da si prihranijo žveplenko. Nespametnice in potratne ženske! Táke so tudi vse tiste kmetice, katere še po leti v peč kurijo.

Drevje za kurjavo sekaj v pózni jeseni!

Táka drva dajo dosta več gorkote, ker je bil les v jeseni dozorel. V velikem mrazi pa ni dobro drevja sekati, ker se takrat preveč drobí. Ako v spomladi sekaš, delaš tudi ravno ozelenélemu drevju veliko škodo.

Parobke posekanih drevés izruvaj in porabljuj za kurjavo!

To delajo sicer uže vsi gospodarji, kateri imajo le malo gozda, ali posnemali naj bi jih tudi tisti, kateri imajo še dovolj lesá. Kolikor je truda z izruvanjem parobka, toliko je navadno parobek za kurjavo tudi vreden. V gozdu ali na pašnikih je pa precej prostora pridobljenega, bodi si za mlado drevje, bodi si za pašnik, travnik ali bodočo njivo.

Ne grabi preveč po gozdih!

Suho listje po gozdih je sicer pripravna stelja za živino, ali ne preveč dobra za gnoj. Drugič naj se pa zavoljo tega ne grabi listje vsako leto, kjer se s tem gozdom preveč hrane odteguje in kjer so potem korenine premalo z listjem in zemljo pokrite.

Ne pasi živine po gozdih!

V mlad gozd Ti to celó nikakor ne svetujem, kajti živina, posebno kozé in ovcé delajo mu veliko škode, ker odjedajo vršičke mladih drevés. Ako pa v

starejših gozdih tudi kaj trave po tleh raste, naj se pusti, da seguje in strohni ter gozdu za hrano ostane. Itak niso gozdne trave posebno redivne za živino. Le svínje je priporočevati, da se pasó v hrastovih in bukovih gozdih, kjer zobljejo na jesen želod in žír.

Zasajaj mlad gozd!

Ta svèt ne veljá kmetu, kateri ima še precej hoste in umno z njo gospodari, tudi ne veljá takemu gospodarstvu, kjer mlado drevje uže samó ob sebi rado raste; tudi za take kraje ne, kjer so drva po ceni. Ta svèt je za takošne goljave, kakoršne so, žal! po notranjskem Krasi.

Ondi svetujemo vsakemu posestniku, naj leto za letom mlade sajenke raznih primernih gozdnih drevés umno zasaja in lepo čuva. Saj c. k. gozdna vlada pogozdovanje Krasa pospešuje in radostno, posebno občinam brezplačno mlada drevesa delí za pogozdovanje občinskih a tudi privatnih zemljišč.

Potem burja ne bode imela take moči, tudi suša ne bode več tako nadlegovala in rodovitost njivam bode večja, ker gozd ima velik uplív na obnebje, lomi moč vetrovom, pomnožuje vlažnost zraka in dela, da tudi vročina ne more tako pritiskati. Saj vsakateri vé, da pod košatim drevesom in gosto zaraščenim gozdom vedno nahajamo hladú, če še takó hudo solnce pripeka. Kjer je mnogo gozdov tam je tudi več dežja in če Kraševci trpé pomanjkanja dežja, imajo v prvi vrsti iskati vzroka o tem, da jim primanjkuje dobro zaraščenih gozdov. Ne le za les, ampak tudi za večo rodovitnost zemlje, za zdravejši milejši zrak se ravna, če skrbimo za pogozdovanje naših, žal! mnogobrojnih goličav. Premislimo, kakó dobro nam dé, da so nam naši predniki zapustili lepe košate gozde, iz katerih dobivamo potrebnega lesa za kurjavo in tudi za kupčijo. Če nikjer ni pomoči, v lepem gozdi jo hitro najdemo. Kaj bi biló, da so nam predniki zapustili le gola tla, kakor

se le pogosto nahaja! Imejmo skrb in srce za svoje naslednike, svoje otroke, kateri so krí od naše krvi. Kakó lehkó jim lep zaklad pripravimo, če pogozdimo gola tla! V 50 letih bode stal velikansk gozd, v katerem bodo naši otroci v potrebah imeli pomoč in blagoslavljali spomin svojih skrbnih prednikov. —

Naj končno dodamo še v „Novicah“ razglašanih

deset zapoved za varstvo gozdárstva.

1. Véruj, da vsako drevó in vsak gozd posreduje zvezo z zemljo in podnebnim zrakom in da brez njega iz najrodovitnejše dežele postane mrtva puščava.

2. Ne imenuj po nemarnem vsakega grmovja gozd, temveč skrbi, da se revno grmičevje v občinskih gozdih spremeni v košat gozd.

3. Pomisli, človek, da iz gozda dobivaš prav veliko potrebščin za življenje; pomisli, da je Tvoje življenje od zibelke do mrtvaške truge na gozd navezano.

4. Spoštuj gozd in vsako drevó, sadi in goji gozde za svoje sinove, da bode dobro Tebi in Tvojim potomcem na zemlji.

5. Ne ubijaj nobenega ptiča in nobene druge živali, ki pokončuje gozdu škodljive mrčese; uči svoje otroke, da poznajo škodljivce in dobrotnike gozdov in da óne pokončujejo, teh pa varujejo.

6. Ne omadežuj mladega gozdiča z zasajanjem slabega lesa; uči svoje otroke, da poznajo natorne postave, zmerom stanovitne, in da zasadbo gozdov in njih izrejo zmerom po teh postavah ravnajo.

7. Ne kradi gozdu listja, ne smolé, ne živih vej, ne žive skorje in ničesar drugzega, kar gozdno drevó za življenje potrebuje.

8. Ne pričaj po krivem na korist kakemu gozdnemu tatu in ne skrivaj tatvine, ampak vsako gozdno škodo naznani gozdárjem ali sodnji, da se vsak prestopnik postave primerno kaznuje.

9. Ne polastuj se gozdnih pridelkov svojega sosedu in ne jemlji za-se pridelkov občinskega gozda.

10. Ne daj se po sleparjih zapeljati, da bi gozd nezmerno sekal, in ne poslušaj taci, ki gozd ropajo nastilje, ampak pomni, da Ti je Bog zató dal pameti, da z gozdom takó skrbno ravnaš, kakor z lastnim zdravjem.

Tù je deset zapoved za varstvo gozdárstva, ki jih je lepó in resnično češka kmetijska družba razglasila v svojem časniku.

Kmetovalci in gozdárji! vtisnite si jih v glavo in v srce.

Treba je, da našim gospodarjem tudi še posebno na srce pokladamo:

razglas c. k. deželne vlade kranjske,

kakó v spomladi in vse leto naprej ravnati, da se zatara lubádar ali podkožni črv v smrécji.

Da se o pravem časi v okom pride nevarnosti, katera nam je uže lausko leto žugala po lubádarji, se je vzvidelo c. k. deželni vladi naravnati to-le:

1. Vse smrekovo in mecesnovno lesovje, katero je posekano, od vetra podrto, od snega in na drugi način polomljeno, kakor tudi tisto, katero je zloženo na dvoriščih ali cestah, ali katero se rabi za plotove, mora se v nizkih legah, to je do 600 metrov nadmorske visokosti, olubiti do srede aprila, in v viših legah, to je, čez 600 metrov nadmorske visokosti, najdlje do konec maja.

2. Veje in slabeji vršički, ki se ne dajo lahko olubiti, morajo se v gori imenovanem roku do dobrega osmoditi ali pa sežgati.

3. Ako bi se pri lubenju (majenju) lesovja pokazala kje zaléga tega mrčesa, ali če bi se zapazil

prezimeči lubádar, tedaj se mora lub (skorja) z mrčesom vred sežgati.

4. Te odvratilne naravnave spolnovati je dolžnost ne samo gozdnim posestnikom, ampak tudi kupcem lesa in pooblastencem sužnosti, katerim se izroči les, ki je uže posekan, ter so prvi dolžni, če bi zapazili kako zamudo, to ovaditi o pravem časi politični okrajni oblastniji.

5. Tista débla, katera se morajo v smislu odstavka 6 uradnega oznanila od 30. maja 1875, št. 3968, nastaviti kot lovke, se imajo také položiti, da ležijo po svoji celi dolgosti 2 — 6 centimetrov nad tlami, da zamorejo žuželke ob svojem časi naleteti od vseh strani debela; vrhu tega ima vsak gozdni posestnik dolžnost, te lovke imeti v razvidu.

6. Kar se tiče obsekovanja (okleščevanja), kroženja, smolarovanja in družega poškodovanja débel, potem kar se tiče plotov, narejenih iz smrekovih débel ali njih delov, se opominja zopet na razglásene ukaze.

7. Političnim oblastnijam 1. stopinje se naroča, da bodo čuvale nad tem, da se bode ta naravnava strogo spolnovala, in da bodo postopale brez prizanesebe proti zamudnikom in prestopnikom po cesarskem ukazu od 20. aprila 1854, drž. zak. št. 96.

Še nekaj o knavri ali smrekovem lubádarji.

V števil. 8. l. 1875 so „Novice“ poročale, da je c. k. ministerstvo kmetijstva družbi kmetijski poslalo knjižico, katera popisuje življenje tega gozdom jako škodljivega kukca in uči, kakó ga pokončavati.

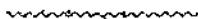
Čeravno so „Novice“ uže leta 1868 svoje bralce seznanile s tem mrčesom, je vendar treba, da zdaj ponovijo pouk o njem, ker ga se ni nam bati le od daleč, ampak ki ga imamo, žal! uže v svoji deželi, posebno na Gorenjskem.

Ker se ministerska knjižica vjema s tem, kar beremo v „prirodopisu živalstva“ od „Matic“ izda-

nega, zato naj objavimo kratki popis knavra ali smrekovega lubádarja iz te knjige, tako-le se glaseči:

Smrekov lubádar, knaver ali pisar (der Fichtenborkenkäfer oder Buchdrucker) je samo 2 črti dolg, 1 črto širok, rjav in popolnoma valjast. Mala glava je skoro popolnoma skrita pod velikim zbočnim vratnim ščitom in jako kratke tipalnice so kije. Pokrovke so na konci vtisnjene in imajo na strmem robu ob vsaki strani štiri zobce.

Da-si je lubádar majhen hrost, vendar je jeden najškodljivejših in je časih uže velike smrekove gozde uničil. Okolo začetka ali srede meseca maja roji, potem se uvrta pod smrekovo skorjo in si izdolbe raven in dolg rov, kamor polaga svoja jajca. Izleze ličinke so podobne majhnim, breznogim, blede rumenkastim črvičem in dolbejo lepó zvite, vedno širje postranske rove ter se na razširjenem konci (v zibelu) zabubijo. Razviti hrosti pregrizejo potem lub in izleté, zapustivši na lubu drobne luknjice, kakor bi bil s svincem prestreljen. Navadno si izbere lubádar le stara, bolehana, posušena ali od vetra podrta drevesa in stare parobke, ali pa posekan les. Ako se je pa jako zaplodil, napada tudi popolnoma zdrava in dorasla débla. Taka drevesa se poznajo po tem, da se začnó v vrhu in tudi po vejah igle rdečiti in potem se skóro posušé popolnoma. Najgotovejši pripomoček, zatreti tega škodljivega hrosta, ki je leta 1783 na Harzu v jednem letu 2 milijona débel usušil, je ta, da se vsa suha ali bolehana drevesa iz gozda spravijo. Ako se je lubádar uže jako zaplodil, takrat ga je tudi dobro loviti na posebna drevesa, ki se navlašč posekajo in z vejami vred ležati pusté. V taka drevesa se lubádar najrajši naseli, potem se drevesa spravijo iz gozda, ali pa se obelijo in lub se z zalégo vred sežgè.

Dodatek I.

„Dobro orodje — velika pomoč kmetijstvu.“

Takó se glási pouk, ki so ga „Novice“ v letošnjem 5., 6. in 7. listi razjasnile s podobami nekaterih posebno hvaljenih plugov (drevés) in dveh drugih mašin, ki jih izdeluje kovačnica gospoda Tomaza Bohrerja v Celovci in za katere je lesoréze oskrbel gospod profesor Povše. Poročila iz Koroškega potrjujejo, da je gospod Bohrer pošten kovašk mojster; tudi ima sam kmetijsko posestvo, kjer poskuša izdelano orodje, ki ga izdeluje iz kovanega (ne pa iz litega) železa, zatorej lahko vsak domač kovač popravi, če se na orodji kaj pokvari; tudi je cena njegovih izdelkov nizka. Vse to ga dobro priporoča našim gospodarjem.

Naj po vsem tem zdaj nekatero orodje našim gospodarjem pokažemo v podobah.

Cugmajerjev plug.

Cugmajerjev plug, ki je imé dobil od svojega iznajdenika, slavnega kmetovalca Severina Cugmajerja, prekosi v vsakem oziru naše navadno kranjsko drevó, ki je polno napak in katerega največa napaka je ta, da menj globoko vrezane brazde s svojo ravno in nezakrivljeno desko ne obrača in ne poklada lepó, ampak jo le bolj na stran tišči. Uže l. 1827., zatorej pred več ko 50 leti, je ranjki grof Oton Barbo, oče nedavno nam umršega grofa Josipa Barbota, uvél na Kranjskem Cugmajerjev

plug in ga kmetom iskreno priporočal; razširil se je po deželi precej, al navzlic vsem priporočilom naše družbe kmetijske vendar ne še takó, kakor to dobro drevó zasluži, ki tudi ni drago in toliko po ceni, da si ga vsak celó majhen posestnik brez težave omisli. Resnica je zató, kar je gospod prof. Hlubek v svoji velecenjeni knjigi „Landwirthschaftslehre“ uže leta 1846. trdil, da je Cugmajerjevo drevó po vseh avstrijskih deželah najbolj razširjeno.

Gospod prof. Povše nam piše, da je pred mnogo leti za posestvo svojega očeta na Dolenjskem naročil Cugmajerjevo drevó. Ko je pa plug prišel na dom očetov, so se posmehovali domači pa tudi sosedje. Zdaj pač so družih misli in to orálo imenujejo „Božji dar“, s katerim se vse bolje orati dá kakor z malopridnim navadnim kranjskim, pa tudi oratarju in živini veliko truda prihrani. In prav takó nič yredne, če ne še slabeje pluge vidimo na Goriškem, kjer imajo silno okorne pluge z grozovitim lemežem, s kratko tudi leseno desko, kakor na Kranjskem, in s takó težkimi plužnimi kólicami, da bi nánje lahko navalil 20 veder težák sod! Kakó vse drugačno je narejen Cugmajerjev plug z desko iz gladkega železa in lepó zavito! Kdor koli razume, kaj hoče kmetovalec doseči z oranjem, ne bode prijel za naš navadni, okorni, slabo delajoči plug, in omislil si bode — če za posebno lego zemljišč ne potrebuje drugzega pluga, o katerem bomo pozneje govorili, Cugmajerjev plug.

Taka drevesa, po Cugmajerjevi sistemi, izdeluje T. Bohrer v Celovcu po 12 gold. brez plužnih kólic, — s plužnimi kólicami pa po 20 gold. Plužna kólica si vsak gospodar lahko domá izdelati dá.

Gospodarji! ogleđite si na strani 54 te knjižice (podoba I.) Cugmajerjev plug, kakor ga Bohrer izdeluje.

Omeniti moramo vendar, da Cugmajerjevo drevó ni prav za vsako zemljo primerno. Slehrna zemlja zahteva primerne orala, zató tudi v isti zemlji

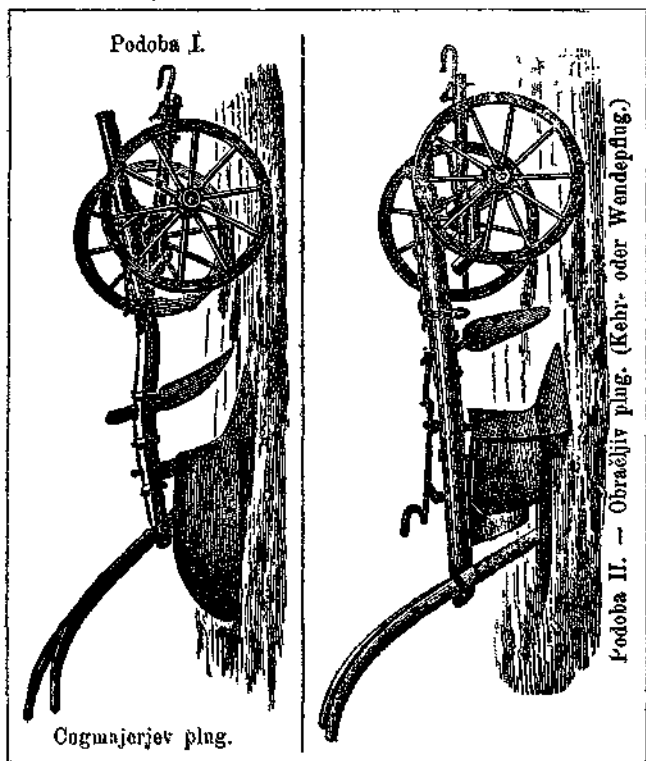
ne more jeden in isti plug služiti za plitvo ali pa prav globoko oranje.

Za srednje zvezne zemlje, ne pa prav težko ilovnato, je Cugmajerjev plug kakor rečeno, izvrstno dober plug.

Za hribovske kraje izdeluje gosp. T. Bohrer obračljivo orálo (*Kehr- oder Wendepflug, podoba II*).

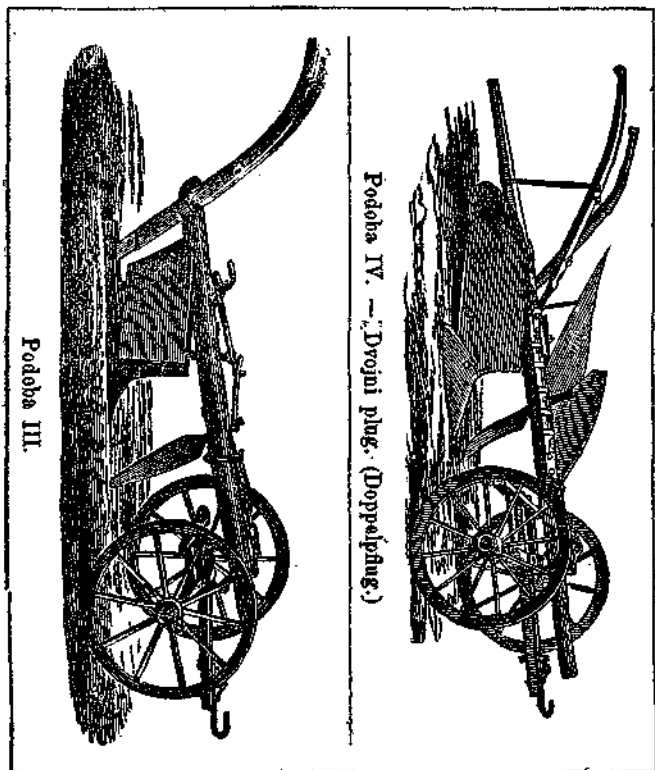
kakoršno nam kažeti pridejani podobi.

Prva (podoba II.) kaže na levo obrneno orálo.

Druga (podoba III.) pa nam kaže na desno obrneno orálo.

S pripomočjo dveh vodov obrniti se more na céh njiv celo oralno teló. Takó dobrega obračljiva orála pač nihče drug ne izdeluje po takó nizki

ceni, ki je toliko boljše, ker to orálo kaj dobro zemljo drobí in obrača. Kjer se ima orati njiva v jedno plat, je to orálo neprecenljive vrednosti. Gospod T. Bohrer izdeluje to orálo za 24 gold., s plužnami vred

za 32 gld. S pripomočjo nekega vrtéla (šravfa) more se med oranjem orálo staviti takó, da menj ali več globoko orje. Orálo s šravfino pripravo veljá pa 26 gld.

Poglejmo zdaj Bohrerjev dvojni plug (Doppelpflug, podoba IV.).

Ta plug se rabi v goratih strmih legah. On ima dva oralna telesa in 3 ročice. Z njim se lahko tudi v strminah izorje vsa njiva v jedno plat, kar je v takih legah velekoristno. Jednako je to orálo našemu domačemu orálu, katero tù in tam rabijo in imenujejo „baba“. Cena mu je 20 gold. brez kólic, s kólicami pa 28 gold.

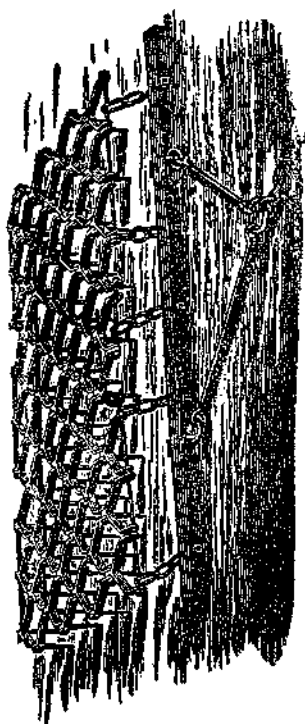
Gospod Bohrer pa izdeluje vrhu tega tudi še mnogo družega orodja po pošteni ceni, na priliko, brane, okopače, sejalnice, razrušnike i. t. d.

Naj zatorej iz Bohrerjeve fabrike našim bralcem predstavimo še dvojno orodje, oboje jako koristno. Jedno je

senožeska brana (Wiesen-Egge),

ki jo ta podoba kaže in kateri je cena za jednega konja 35 gld., za dva pa 40 gld.

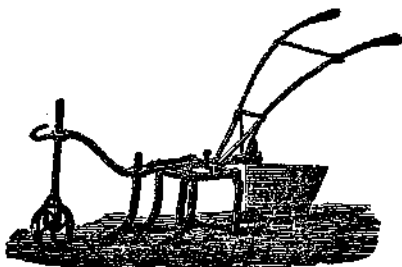
Ta brana je za umno obdelovanje senožeti ali travnikov nepogojno potrebna. Ker ima veliko število členov, se zató lepó prilega tudi neravni zemlji travnikov in ves mah izruje iz njih, krtine poravnava, zrah-

Ijava trdo rušino in travnik zboljšuje prav takó, kakor gnoj.

Drugo orodje je pa

*stroj za okopávanje in osipávanje kóruze,
krompirja i. t. d.*

Gospod Bohrer izdeluje to orodje, katero se ob enem rabiti more za okopávanje in osipávanje kóruze, krompirja in repe. Cena mu je 25 gold.

Gospod prof. Povše o tem orodji piše „Novicam“ tako-le: „Osipálno orálo kaj lepó in popolno delo opravlja takó, da skoro še lepše osipa, kakor motika. Mi smo letos s tem orodjem na naši šolski kmetiji v Gorici krompir, sirek, zelje i. t. d. okopavali in osipali in za to delo 3 krat menj potrosili kakor pa takrat, ko smo dali obdelavati njive z motiko. Za okopávanje jednega hektara kóruze je treba 28 do 36 delavcev; računajmo jih po 60 krajc., zatorej to stane 16 gold. 80 krajc. do 21 glđ. 60 krajc.; z okopávalnim strojem pa se okopljeta na dan 2 hektara; jeden konj stane na dan 2 gold. 50 kr., 2 delavca po 60 kr. pa 1 gold. 20 kr.; za okopávanje med rastlinami še 10 delavcev po 60 kr., to je 6 gold., zatorej vse skupaj 9 gold. 70 kr.; ta svota pa se mora razdeliti na 2 dela, ker s tem sta se 2 hektara obdelala, zatorej za jeden hektar le 4 gold. 85 kr. Kak vèlik razloček med 16 glđ. 80 kr. in 4 gold. 85 kr.! Za osi-

pa nje jednega hektara je treba 25 delavcev po 60 kr., zatorej 15 gld. Če pa osipamo z osipalnikom, pa v jednom dnevu $2\frac{1}{2}$ do 3 hektare osujemo z jednim konjem in 2 delavcema, tû pa stane: jeden konj na dan 2 gld. 50 kr., 2 delavca po 60 kr., 1 gold. 20 kr., skupaj zatorej 3 gld. 90 kr. Računajmo, da smo le 2 hektara osuli, pokaže se, da za osipanje koruze na jednom hektaru ni treba več kakor 1 gld. 50 kr. do 2 gld. Zopet kak velik dobiček, namesto 15 gld. le 2 gld. f

Ker Bohrerjevo okopovalno in osipalno orálo le malo stane, lahko si ga omislijo naši gospodarji, ter si bodo mnogo troškov prihranili in tudi jim ne bode treba prositi delavcev za milost, da jim pridejo o pravem časi okopat in osùt razne setve, — povdarjam pa: o pravem časi, ker na njivi, kjer pre-rašča plevel rastline, bode malo koruze, malo krompirja i. t. d. Saj je resničen stari ljudski pregovor, „da se krompir pod motiko redí“ in ker smo sedaj uže za jedno stoletje naprej, bomo rekli: „okopovalne rastline se debelé le z okopovalnim in osipalnim orodjem“ in jaz pa rečem še: gospodar si more odebeliti mošno le, če ume pomagati si, če zna prihraniti si nepotrebnih troškov. Saj zató nosimo prelepi naslov: „gospodar“, zatorej moramo tudi umeti povsod kaj prištediti in dan danes v teh težavnih časih, ko vzdihujemo pod raznimi bremení, treba pač na vse paziti, da dosežemo namen, in sicer z najmanjšimi troški“. —

Kdor želí cenik Bohrerjevih strojev, naj se obrne do njega v Celovec pod naslovom: *Thomas Bohrer, Schmiedmeister und Constructeur landwirthschaftlicher Geráthe in Klagenfurt (Heiligergeist-Platz)*.

Dodatek II.

Živinska kupčija, nje težave in goljušije, in kakó jim v okom priti.

Iz „umne živinoreje“. — Spisal dr. Jan. Bleiweis.

Živinska kupčija je težka reč. Malokje imajo ljudjé takó malo vesti, kakor pri prodaji živine; še marsikateremu očetu se dobro zdí, ako more osmukniti sina, sinu pa, ako more opehariti očeta. „Kdor ne odprè oči, mora odpreti mošno“, je uže star pregovor, kateri najbolj veljá pri živinski kupčiji.

Zató treba, da gospodarjem, kateri živino kupujejo, na kratko povemo, česa se imajo varovati. Treba jim je pa tudi poznati cesarske postave. Čujta zatorej!

Pri konjih

je 8 po postavi zavarovanih bolezni ali „patentnih tadlov“, kateri barantijo razderó, — troje jih je na 15, pet pa na 30 dní, in sicer so

zavarovane na 15 dní:

kužna smolika,
smerkclj,
nadúha;

zavarovane na 30 dní pa:

tiščavka (neumni kolar),
opornost (štatljivost),
mesična slepota,

jasna slepota in pa
kožna črvivost.

Pri goveji živini

so samo francozi ali pojatnica poglavitna
bolezen, in je zavarovana na 30 dni.

Pri prešičih

je zavarovana le tudi jedna, namreč: ikre (ka-
terim tudi pšeno, šenki ali stroge pravijo) na
8 dni.

Pri ovcah

so zavarovane 4:

kozé in pa garje (ali grinte) na 8 dni,
metljaji na jetrih (ali jeterni metulji) in
pa metljaji na pljučih (ali pljučni metulji)
na 2 meseca.

Ali s temi poglavitnimi boleznimi, katere
živinsko barantijo razderó, ni še vsega konec; ce-
sarska postava skrbi še po drugih določbah, da ži-
vinski kupci ne trpé škode po krivici. Treba zatorej,
da povemo našim ljudém tudi te postave, in jim re-
čemo: zapomnite si jih dobro na svoj dobiček, kajti
dostikrat se morate z jedno ali drugo teh po-
stav rešiti, ko vam óni „poglavitni tadjí“ ne po-
magajo iz zadrege. Pazljivo zatorej berite, kar vam
bomo zdaj še povedali.

Vsaka, naj je katera koli bolezen, raz-
dere kupčijo ali menjo, ako kupec v 24 urah potem,
ko je kupljeno ali zamenjano živino pre-
vzel, zapazi, da je živina bolna, in to brž poprej-
šnjemu gospodarju samemu vedeti dá, ali pa od go-
sposke potrjenemu zdravniku, ali županu svojega
kraja ali pa naravnost svoji cesarski gosposki. Če v
24 urah kupljena ali zamenjana živina tudi pogine,
zadene vsa škoda prodajalca ali poprej-

šnjega gospodarja, ker se smé misliti, da je živina uže pri njem zbolela. Takó veva §. 924. cesarskih postavnih bukev. Le takrat, ko bi prodajalec izpričati mogel, da je kupec sam kriv, da mu je živina zbolela ali poginila, tedaj mora on sam škodo trpeti.

Marsikateri kupec je uže v škodo prišel zató, ker ni vedel te postave, katera za-nj dobro govori.

Dalje gré kupčija ali menja nazaj, če je prodajalec vpričo dvéh prič ali pa po pismu se zavezal, da za vsako napako ali bolezen dober stojí toliko in toliko dni. Če kupec izgovorjenega časa ne zamudí, bode gosposka v tacih okoliščinah vselej za-nj pravico razsodila, ako bi prodajalec zlépo ne hotel živine nazaj vzeti in če ne more izkazati, da je še le kupec živino pokvaril.

Razven vsega tega je pa še druga postavna pot, po kateri se more goljufani kupec zadrege rešiti, iz katere ga ne rešijo ne „patentni tadli“ pa tudi ne postava „za 24 ur“ — ta pot je po §. 934 cesarskih postavnih bukev tista, če kupec more dokazati, da je kupljena ali zamenjana živina čez polovico predraga ali zavoljo starosti ali zavoljo kake druge napake. Če se kupec takó goljufanega misli, ima pravico se pri gosposki pritožiti; ona bode po izvedenih možéh živino ceniti dala, in če je ona res še menj kot pol vredna, gré kupčija in menja nazaj, ali pa mora prodajalec toliko doplačati, da je cena prava. — Po postavi je čas za take pritožbe na 3 leta določen; ali bolje je, da se kupec brzo oglasi, sicer bi mu utegnil prodajalec marsikaj podtakniti, da se je v njegovih rokah živina popačila. —

Kakor pa varuje postava kupca, takó varuje tudi prodajalca, da se mu krivica ne godí. Treba zatorej, tudi te postave vedeti, da ne bode praznih tožeb, katere le možno koljejo, pa nič ne pomagajo.

Čujte zatorej še te postave!

Kupec se ne more pritožiti, če se je pri kupčiji ali menji sam vpričo mož zavezal, da

kupi ali zamenja živino kakoršna je, ima naj „tadle“ ali bolezní kakoršne koli.

Kupec se ne more pritožiti, če mu je prodajalec pri kupčiji ali menji očitno (vpričo dvéh mož) povedal, da ima živina to ali óno bolezen, in da mu za-njo dober ne stoji, kupec jo je pa vendar-le kupil.

Kupec zgubí pravico povračila, ako prodajalec izkazati more, da je živina bolezen še le pri kupcu dobila.

Kupec nima pravice do povračila, ako je s kakim drugim blagom ali s celó kmetijo tudi živino, pa vse počez (jedno reč v drugo) kupil in zatorej živina ni bila posebe cenjena.

Kupec nima pravice se pritožiti, ako je kupil živino na očitni dražbi (licitirengi), ki jo je gosposka napraviti dala. —

To so pglavitne postave pri živinski kupčiji. Naj si jih vsak dobro zapomni, da se ogne škodi, pa nide tudi dragim pravdam.

H koncu le še nekaj. Ker je „kratka sprava bolja kot dolga pravda“, je vselej bolje, z lépo poravnati (zglihati) se, kakor pa pravdo začeti. Če je kupec v pravdnem časi zapazil bolezen, katera po cesarski postavi kupčijo razdere, in če prodajalec sam dobro vé, da ima od njega prodana živina res to napako, ali če mu to zatrdi zveden živinozdravnik, naj jo vzame raji z lépo nazaj, sicer bode pravdo zgubil in vrhu tega še troške plačal.

Kazalo.

	Stran.
Predgovor	1

Splošni nauki za umno in srečno gospodarstvo.

Moli in delaj	5
Bodi varčen	5
Ne delaj dolgovi	6
Varuj se odrznikov	6
Ne pijančevaj	7
Ne kvartaj	7
Ne stavi v loterijo	8
Ne kratkočasi se z gosposkimi zabavanji	8
Ne porabi pri hiši, kar lahko prodaš in česar pri domu silno ne potrebuješ	8
Ne pij in ne jej na medvedovo kožo	9
Obdeluj si, kolikor mōči, svoje zemljišče sam s svojo družino	9
Bodi pazljiv pri nakupovanji	10
Bodi previden tudi pri prodajanji	10
Zavaruj si svoje domovje proti ognju	11
Ogibaj se pravdi	12
Napreduj in uči se	12
Računi in zapisuj o vseh gospodarskih opravilih in pridelkih	13
Porabi vsako priliko, kjer si moreš krajezar prislužiti ali krajezar pribrantiti	14
Skrbi za potrebno omiko svojih otrok	15
Ne izročaj sinn ali hčeri zadržanega gospodarstva	15

I. O poljedelstvu.

Obdeluj le toliko poljā, kolikor ga lahko dobro obdeluješ	17
Zboljšuj zemljo s pridnim, globokim oranjem in kopanjem ter z zadostnim gnojenjem	17
Ne orji plitvo	18

Pazi na gnoj, kakor na penaz v žepi	19
Glej, da seješ dobro seme o pravem časi	22
Vsaka zemlja ni za vsako seme	23
Žanji, kakor hitro je žito zrelo	26
Zboljšuj tudi pašnike	26

II. O živinoreji.

Pečaj se dan danes bolj z živinorejo, nego s katerem koli razdelkom kmetijstva	27
Rédi le toliko živine, kolikor je lahko dobro rediš	28
Rédi največ goveje živine	28
Rédi živine dobrega plemena	29
Premlade živali, bodi si moškega ali ženskega spola, ne puščaj po plemeni	29
Pitovno in upréžno živino rédi in krmi v hlevu, ostalo moreš tudi na pašo goniti	30
Dajej živini zdrave, zdrobljene krme in zdrave vode	30
Stare živine ne rédi	30
Pomagaj živini pri porodu	31
Pazi tudi na snažnost pri živini	31

III. O sadjereji.

Sadjereja daje lep dobiček	35
Sej peške in koščice	35
Mlade divjake je treba oskrbovati	36
Rézi drevescem vrh in postranske vejice	36
Mlade divjake presajaj	36
Požlahnuj divjake	37
Snaži drevje	37
Zatiraj gosénice	37
Váruj koristnih ptičev	38
Pomlajaj opešano drevó	39
Sadnemu drevju je treba tudi gnojiti	39
Shranjuj sadje za zimo	40
Glej, da Ti sadje kaj tékne	40
Glej na lepo sušenje sadja	40
Mošt delaj iz sadja, iz jabolk	41
Iz slabega, gnilega, zmrzlega sadja delaj kis ali jesih	41
Spoznavaš sadna plemena	42

IV. O vinstvu.

O vinstvu	49
---------------------	----

V. O gozdárstvu.

Váruj in čuvaj svoje hoste	45
Ne sekaj drevja kar od kraja	45
Ne posekaj vsega gozda	45
Pazi pri sekanji, da škode ne delaš	46
Za domačo kurjavo jemlji slabši les in razni drobiž	46
Bodi varčen z drvami	46
Drevje za kurjavo sekaj v pozni jeseni	47
Parobke posekanih dreves izruvaj in porabljuj za kurjavo	47
Ne grabi preveč po gozdih	47
Ne pasi živine po gozdih	47
Zasajaj mlad gozd	48
Deset zapoved za varstvo gozdárstva	49
Razglas c. k. deželne vlade kranjske, kakó v spomladi in vse leto naprej ravnati, da se zatara lubádar ali podkožni črv v smrečji	50
Še nekaj o knavri ali smrekovem lubádarji	51

Dodatek I.

Dobro orodje — velika pomoč kmetijstvu.

Cugmajerjev plug (podoba I.)	55
Obradljivo orálo (Kehr- oder Wendepflug (podoba II.)	55
Na desno obrneno orálo (podoba III.)	56
Bohrerjev dvojni plug (Doppelpflug podoba IV.)	56
Šenočeska brana (Wiesen-Egge)	57
Stroj za okopávanje in osipávanje koruze	58

Dodatek II.

Živinska kupčija, nje težave in goljufije, in kakó jim v okom priti	60
---	----